

ELEŞTİRİMİZİN ÇAĞDIŞILIĞI	210	BEDRETTİN CÖMERT
AYDINLIK VE KARANLIK / KARİKATÜR	212	TAN ORAL
TOPLUM VE SANAT	213	TEKİN SÖNMEZ
KAÇKAR DAĞI / ŞİİR	216	CEYHUN A. KANSU
UZAKTAN SEVGİLERLE / ŞİİR	219	M. N. AKINCIOĞLU
DEMİRCİ, YONTU / ŞİİR	220	BAŞARAN
ÖLÜM YAŞLANIYOR / ŞİİR	221	METİN GÜVEN
KUVÂYI MİLLİYE / ŞİİR	222	EROL ÇANKAYA
VAPURDA / HİKÂYE	223	ŞÜKRAN KURDAKUL
ATEŞNEFES / HİKÂYE	226	IRFAN YALÇIN
MUSTAFA'NIN KARESİ / HİKÂYE	229	NECATİ MERT
GÜNAH / DERLEME - İNCELEME	233	HASAN HÜSEYİN
İNCELEMENİN GEREKLİLİĞİ	241	ZÜHTÜ BAYAR
ZAHARİA STANCU'NUN ÜLKESİNDE / KONUŞMA	247	Ö. FARUK TOPRAK
ERUZ'UN YUMMA'SI	250	AHMET KÖKSAL
HASTA TOPLUM HASTA İNSAN	252	BEHZAT AY
EPIK TİYATRO VE ALMANYA DEFTERİ OKURLARLA	253	MEHMET ERGÜN
	256	YANSIMA

Sahibi ve genel yayın yönetmeni; tekin sönmez/sorumlusu; mehmet ş. yardım/teknik sorumlu; zeki makak/yazışma ve havale adresi; p.k. 118 sirkeci-ist. / yönetim yeri; hasnun galip so. no, I yıldız han kat 5 beyoğlu-ist./dizgi ve baskı; murat matbaacılık koll. şt./ yıllığı; 40 lira/asya, avrupa; ortadoğu ülkeleri için yıllık; 65, deniz aşırı ülkeler için 105 liradır./yayınlanmayan yazılar 2 liralık pul karşılığı geri gönderilir./son baskı tarihi: 30 haziran 1972

eleştirimizin çağdışılığı

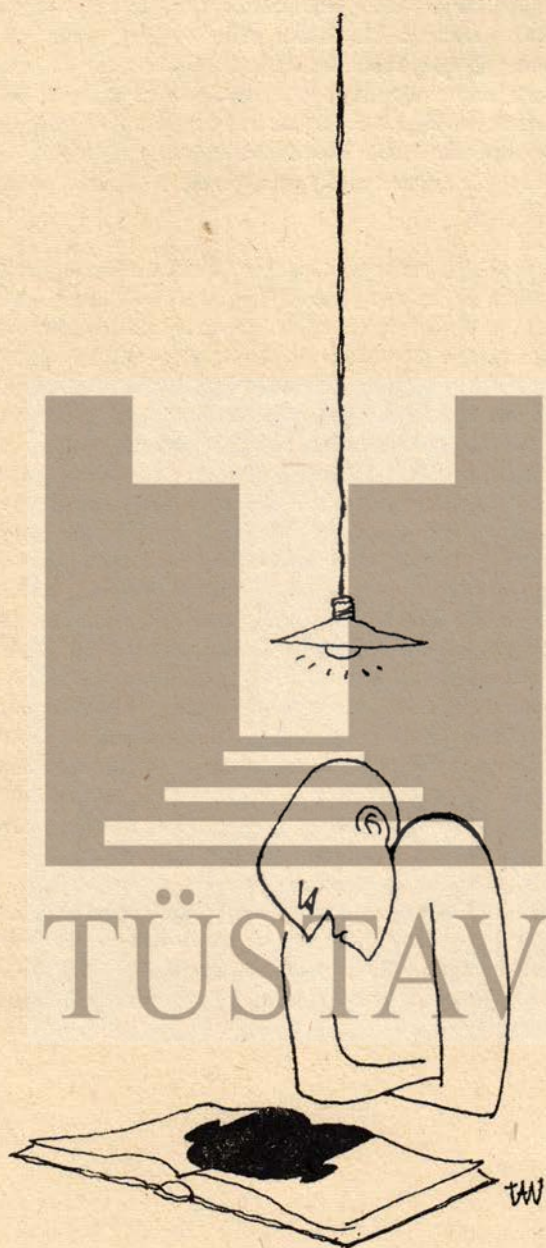
Gün geçmiyor ki, şu veya bu nedenle eleştirimize çatılmam. Ama bir - iki öznel-nesnel, izlenimci-bilimsel tartışmasının dışında, bütün suçlamalar, eleştirmenlerle eleştirilenler arasındaki dostluk veya düşmanlık ilişkisinde yoğunlaşıyor. Gerçekten «dostluğa veya düşmanlığa rağmen» değerlendirme ve yargılama korkusuzluğu, eleştirimizin geleceği bakımından hepimizin ivedilikle özlediği bir şeydir. Ne var ki, yalnızca ilişkiler üzerinde durulduğu sürece, eleştirimizin temel hastalığına isabetli bir tanı koymamız pek de kolay olacağına benzemiyor. Başarılı eleştirmenlerimizin olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Bir yazarı, bir sorunu açarak; anlayışımıza, beğenimize ışık tutan, yazı ve yapıtlarıyla bilgelerimize yeni şeyler ekleyen değerli eleştirmenlerimiz var. Ama hemen hepsinde çok önemli bir de eksik görülüyor: eleştiri sorunları bakımından çağdışı kalmış olmaları.

İzlenimci, ayaküstü eleştirinın defteri bizde de dürüldü, çoktan rafa kaldırıldı; halde, halâ izlenimciliğin rahat döşeginde keyifle keselenen sözümona eleştirmenlerin ardı kesilmiyor. Özel-nesnel kavgasının kısır döngüsünden kurtulamayan nesnelcilerimizin çoğu susmuş durumda. Toplumcu eleştirimiz, edebiyat yapıtının izlenimcilerce saklı tutulan, çoğun saklı tutulmasında yarar görülen «içerik» gerçeğini kararlılıkla göstermiş olmasına karşın, içerikçilik bağınazlığında ilk uykusuna yatmak üzere. Edebiyat yapıtında, içeriğin belirleyici payını belirtirken, biçimi de ihmal etmemek «anlayışımı» gösteren çoğu toplumcularımız, biçimi anlama ve anlatma yönünden hiç de inandırıcı açıklamalar yapamadılar. Sonuçta, edebiyat yapıtını; ancak kurulumuş bir yapı, bir biçim, bir üslup sayesinde şiirsel niteliğini kazanan içeriğin, yoz açıklamasına indirgeyerek, bu yapının özelliğini genellikle gözden kaçırdılar.

Evet, eleştiri gerçekçi olmalıdır, ama kaba ve kolaycı bir gerçekçilik, toplumcu eleştiriye ancak zarar getirir. Toplumcu eleştiri, hiçbir güçlükten kaçmayan, önüne çıkan her sorunu, her ayrıntıyı, ciddi bir sorun kabul edip, onu çözecek en sağlam ve gelişmiş araştırma yollarını arayan, amacına ulaşmak için hiçbir yolu ve aracı küçümsemeyen eleştiridir. Yoksa, yalnız içerik, işin daha gülcüncü, «belirli bir içerik» yöresinde dolanıp duran ve edebiyat yapıtının kendine özgü yapısal özelliklerine söz olsun diye şöyle bir değinip geçen eleştiri yöntemi, tek sözcükle çağdışıdır. Mademki içerik ve biçim, kurtulamadığımız, kurtulamayacağımız iki temel öğedir, o halde bu iki öğeyi, şiirsel yapıdaki ilişkileri içinde ele almak zorundayız. Biçimle içeriği, toplumsal birer kurummuşcasına, birini üst-yapı, birini de altyapı gibi ele almak şematizmüne bugün gülmek elden gelmiyor. Üç-dört yıl önce, aynı yanlışya bu satırların yazarı da düşmüştür. Eleştirinın amacı, içerik veya biçim birbirine üstünlüğünü değil, içerik ve biçim arasındaki gerçek ilişkiyi, somut gidiş-gelişi herşeyden önce bir yapı, herşeyden önce bir üslup olan yapıt içinde saptamaktır. Ancak kuramsal düzlemde bu yapıldıktan sonradır ki, uygulamanın yolu temizlenecek, kör bir nesnellik veya sığ bir toplumculuk adına kapılandığımız bağınaz tutumlar aşılacaktır. O zaman nesnel'i, bilimsel'i savunurken ve uygularken, öznel ve kişisel'den de korkumuz olmayacaktır.

Biçimin ne idüğü bir şey olduğundan habersiz «biçimci», «soyutcu» yöntemler üzerinde konuşmak gereksiz. Eleştirinin geleceğinin gerçekçi ve diyalektik görüş ve uygulamada olduğu kesindir artık. Fakat dikkat edilmesi gereken çok önemli nokta, içeriğin şiir olmadığıdır. Bizim «içerik» diye sözünü ettiğimiz şey, ancak üsluptan sonra varolan bir gerçektir. Üsluptan önceki içerik, şiirsel değer bakımından, sıfır noktasında bir maddedir. Eleştirel açıklamalarımızla ortaya çıkardığımız ve özel bir değer tanıdığımız içerik, aslında biçim sayesinde bulduğumuz şeydir.

Eleştirimizin çağdışılığına, yeni çözüm olanaklarına sağrılığına örnek olarak, modern dilbilime inatla sırt çevirişini gösterebiliriz. Biryerlerden birileri, dil işareti demektedir. Dil işaretinin öğeleri arasındaki bağın özelliklerini sayıp durmaktadır. Usanmadan dil-düşünce özdeşliğini vurgulamaktadır. Bir başkası, küçücük ama değerli bir kitapta, Saussure'ün Dil Bilim Derslerini, kullanmaya hazır bir biçimde sunmaktadır. Yine biryerlerde, şiirsel yapının anlam organikliğinden, anlam özerkliğinden, kendi kendine yeterliliğinden söz edilmektedir. Ama bütün çabalar, karanlığa sıkılan bir kurşun gibi yitip gitmektedir. Kimse merak edip de, bu adamlar ne istiyor, bu kavramlar, kuramlar ne diyor diye sormuyor. Bizde, dilbilimin genel talihsizliğidir bu. Hemen yalnızca dil ve öztürkçecilik alanında yararlanan dilbilim verileri, eleştirmenlerimizin denetimsiz atılganlıklarını etkileyememiştir daha. Anlam diyoruz, anlamlıyan diyoruz. Anlamla anlamlıyan arasındaki bağın keyfiliğinden, giderek tüm dil işaretinin keyfiliğinden, dansıklığından söz ediyoruz. Ediyoruz ama, niye? Dil işaretinin keyfilik niteliği, romantik alışkanlıklarımız nedeniyle bir türlü kavramayamadığımız, bunun için de geçersiz diye yargıladığımız birçok sanat anlayışlarının kapısını ardına kadar açabilir oysa. Dil-düşünce özdeşliğini kendimize dayanak yaparsak, şiirsel içeriğin ancak biçimden sonra ve biçim sayesinde varolabileceği savını; biçimcilikle, idealistlikle suçlanmadan, doğrulayabiliriz oysa. Ne yazık ki, sonuçsuz bir duyarsızlığın, verimsiz bir kapahlığın, isterik bir bencilliğin içinde yaşıyoruz. Birinizin bulduğunu veya aktardığını, bir başkası, salt alçakgönüllülük göstermemek için, ya yeniden bulmaya çalışıyor, ya da hiç dikkate almıyor. Kendine bile hayırı dokunmayan bilgiç meteorlarız. Biliyorum, yanılmış bile olsam, bu söylediklerime dudak bükülecek. Yanılmı bile saptamak zahmetini, sabrını sorumluluğunu göstermeyecekler. Üzüm üzüme baka baka kararacak yine. Çağdışılık, hepimizi yutmak için pusuda bekliyor. Kişisel kurtuluş yok bunda.

toplum ve sanat

Doğuş, gelişim ve yayılım dönemlerini incelediğimiz zaman; sanatın, toplumun gelişme, değişme ve sıçrama yasalarına uyumlu düştüğü görülür. Bu uyum, sanatın kökeninde, emeğin temel kaynak olarak yansımadır. Sınıfsız ilkel toplumlarda, insanla doğa arasındaki yaşama ve üstün gelme boğuşmasında bir direnç kaynağı oluşturan sanat; insan tarihinin, sınıflı çağdaş toplumlara ulaşıncaya kadar geçirdiği evreler içinde, değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler yüzyıllar boyu sürmüş, temeldeki mülkiyet ve emek ilişkileri ve bu ilişkilerin oluşturduğu karmaşıklık da sanatta yansımaları yapmıştır.

Platon'dan bu yana sanat üzerine çeşitli görüş açıları ileri sürüldü ve bu görüşler bir kısım temelemeler üstünde saptanmaya çalışıldı. Sanat üzerine ileri sürülen kuramların geçirdiği tarihsel evreler elbette önemli. Günümüzde hâlâ daha kalıntıların inatla sürdüren romantik görüşle, bunun yetkinleşmiş karşıtı toplumcu gerçekçiliktir. Romantik görüşleri kanıtlamaya çalışan kuramdaki ütopyik varsayımlara karşın, toplumcu gerçekçi kuram omurgasını tarihsel süreç içindeki sosyoekonomik bir temel üstüne kurmuştur. Yüzyıllar boyu uzun tartışmalara yol açmış, günün politik egemenliğine göre; bazen birisi, bazen de ötekisi geçerli olmuş sanat kuramlarının evrelerini ayrıntılarıyla ele alacak değiliz bu kısa yazımızda. Bu yazımızda, tarihsel dönemeçlerden geçip gelmiş ve günümüzde gerçekliğini bulmuş sanat anlayışını, günümüzün tanıdığı olarak, günümüz koşullarının sınırları içinde ele almaya çaba göstereceğiz. Bunu yaparken de geri kalmış bir toplum açısından sanatın işlevine kısaca değinmeye çalışacağız.

İnsanın doğaya egemen olma bilinciyle başlar sanatın yaratılışı. Doğaya egemen olan insan, kendi tüketimi için üretim yapmaya başlar. Sonuçta tüketemeyecek kadar yaptığı üretim, paranın bulunuşunu hazırlar. Para artıkdğer sistemini geliştirdikçe, insan da kendi toplumsal yapısı içinde bölünmelere uğrar ve iş-güç biriminin oluşması başlar. Şimdi zihnimizden yansıyan tekmiil sanatsal gösterilerin özü, bu tarihsel sosyoekonomik temele dayalıdır. Bunsuz hiç birşeyi nesnel bir ölçüte sokamayacağımız gibi, ileri süreceğimiz kuramlar da bunsuz ütopyik gel-geçerlerden gayri bir önem taşımaz. O halde sanatın mayasında İNSAN vardır. İnsanın bütün ilişkilerini, bütün evrelerini içine alır ve damıtır sanat. Sanatın varoluşundaki kaynak budur. Günümüzdeki insan üretimi, geçirdiği evrelerden daha da karmaşık bir iç yapıya bürünürken, sanat ne yapacaktır? Sanat bu karmaşıklığı nasıl yansıtacak, bu yansıtmayı sürdürürken, özünde taşıdığı insan mayasını nasıl taşıyabilecektir? Sanırım üstünde ivedilikle durmamız gereken öncelikle mesele budur. Batının sosyolojik yapısındaki temel birimlerini, sınıfsal tabakalarının kendi sınıflarıyla ilişkin moral birikimlerini ve bunun sonucu olarak da karşı karşıya gelen çatışmaların sanatsal yansımalarını izlemek mümkün. Bu sanatsal yansıma, geri ülkelerde kendi gerçekliğine büründüğünden, kimleyn yanlış ve eksik değerlendirmelere yol açılmakta. Oysa batının yüzyıllar boyu ortaya koyduğu sanat, bu yüzyılların oluşturduğu ekonomipolitik ve kültürel bir olgunun mayasını yansıtır. Geri kalmış ülkelerde ise, ancak 20. yüzyılda başlayan kurtuluş savaşları, ve sömürülüşlerini se-

ziş bilinçlerinin uyanışı; batının geçirdiği tarihsel evrenin benzerliği dışındadır. Bu nedenle de bu gün geri ülkelerdeki sanatsal yansıma, bu geri ülke insanının hayatla olan ilişkilerini yoğuracaktır. Bunu yapmayan sanat hayatla olan dolaşım damarlarını oluşturmamış, özenti, çarpık bir ölçütsüzlüğün sığığını yaymaya çabalayacaktır. Bu ise temelde, geri kalmış ülke insanının çıkarlarına, insan onuruna ve hayat hakkına karşı hazırlanmış bir tuzaktır.

Teknolojik devrimlerin savaş endüstrisinde kullanılması, gelişmiş ülke insanlarında bile kaçınılmaz patlamalar oluşturmakta. Lüks tüketim için beslenen üretim düzeni; savaş endüstrisinin teknolojik gelişmeleri egemenliği altına alması; çok az bir oranda işsiz kesimi susturmuş olsa da; geride günbegün çığ gibi biriken işsiz yoğunluk, temeldeki bu sakattığa eğilecek bilince ulaşacaktır elbette. Yukarıda anlatmaya çalıştığımız karmaşık görünümü ve bu karmaşık görünümün gelişmekte olan geleceğini **SANAT** yine üstüne düşen bir biçimde ele almalı ve yansıtmalıdır. Her dönemde ve insan emeğinin egemen olduğu her yaratıcılıkta, sanatsal işlerlik gerçekliğini bulmakta ve yığınlara yayılmaktadır. Böyle bir sanatın yığınlara yayılması ve kültürel-moral işlevini yerine getirmesi: Ancak sanatın içinde **insan mayasının** bulunmasıyla mümkün. Bu bağlamla: «**Sanat için sanat**» kuramı temelde emekten yana olmayan bir dünya görüşünün çığırkanlığını taşımaktadır. Emekten yana olmamayı da böyle aldatmacalarla sürdüreceklerini sananlar nasıl bir ihanetin içinde olduklarını elbette bilmektedirler. Bu ihanet bir yerde, insan gerçeğinin özünde süren evrenselliğin de karşıtı olmaktadır. İnsanın olmadığı yerde sanatın da bulunamayacağı hatta yaratılamayacağı gerçeğini ve gücünü yadsınmak mümkün mü? O halde «**sanat sanat içindir**» kuramındaki öğretisi, insansız bir düzen için mi türetilmiştir? Değil elbette. Temeldeki ekonomipolitik gerçekliği soyutlamak, insansal değerler sistemini elden geldiğince gözlerden irak tutmak içindir, bu kuram ve sanatsal çaba. İnsan olan her yerde emek vardır. Ve emek olan her yerde de -uzayın sonsuzlukları bile- insanın sanatsal yansıması bulunacaktır. Sanattaki ölümsüz denetim ancak insanla başlamakta ve insanla sona ermektedir. Bu nedenle «**Sanat sanat içindir**» görüşü bir çıkar düzenin kültürel ve moral yayılım kaynağıdır. Bu da emeğin karşısında olmak gibi bir ideolojik taraf tutma ölçütüdür.

Günümüzün karmaşık görünümünü, teknolojik devrimlerin durmadan gelişmesi ve bu gelişmelerin insanın yetkinleşmesinde değil; insan soyunun imhasında kullanılması gibi çarpık bir gerçekliği **Sanat** elbette yansıtma yükümlüdür. Bu yükümlülük; insanın yalnız olmadığını toplumu ve emekten yana değer ölçütlerini soyutlamadan her türlü başıbozuk denetimsizlikten irak bir sorumlulukla pekiştirmelidir. Çünkü **sanatı sanat için** üretmek: -İnsandan, gerçeklerden kısaca hayattan soyutlamak mümkün olmadığına göre;- ancak kokuşmuş bir çıkar düzenin evrensel ustaları için gereklidir. Bu çıkar ustalarının başlayan yıkılışını 19. yüzyıl romantik edebiyat ürünlerine karşı, eleştirel gerçekçilik kuramının gelişmesinde buluruz. Eleştirel gerçekçilik; topluma, yığınların ele alınmayan yanlarına parmak basmış, bunu tarafsızlık ilkesiyle yansıtmıştı. O güne kadar böyle yansıtılmayan bu görüntüyü, toplumun bütün kesim ve tabakalarından almış; insanları sıkan, dehşete düşüren ve giderek uyanık bir perspektifle yansıtmıştı eleştirel gerçekçi sanat. Romantik sanat kuramcılarının görüşüne yaslanan «**sanat ideali yansıtır**» görüşüne karşı: **Sanat gerçekliği yansıtır** kuramını geliştirmiştir eleştirel gerçekçilik. Romantik içeriğini amansızca sürdüren sanat an-

layışı, bu açılım karşısında sendelemiş ve yediği ağır darbeye bir daha belini doğrultamamıştı. Avrupa burjuvazisinin oluşma, gelişme ve güçlenme dönemlerini yeren bu yansıma; feodal toplum düzeninin insafsız özelliğini de deşerek, eleştirel gerçekliğin önemli ürünlerini toplum katlarına yönelik tuttu. Eleştirel gerçekçilik 20. yüzyılın ilk yarısında kendisine yeni ve yetkin bo-yutlar edinerek daha da gelişmiş, toplumcu gerçekçilik kuramını oluşturmuştur. Oluşan bu nesnel omurga, günümüzün karmaşık örgüsü içinde bulunan tipolojileri, toplumsal yapı açısından yansıtmak ve salt yansıtmak işleviyle de yetinmeyerek, toplumun geleceğini de göstermek ereğiyle yükümlenmiştir. Geleceği gösterme yöntemini; temelindeki diyalektik kuramı nedeniyle başarabilen toplumcu gerçekçiliği, eleştirel gerçekçilikten ayıran en belirgin özellik budur. **Günümüzün sosyoekonomik iççeliği içinde bütünlüğü parçalanmış insansal gerçeklik ve bu gerçekliğin tipolojik karakteristliğini yansıtabilme ve bu çıkış açısıyla geleceği görebilmek, yorumlayabilmek: İşte toplumcu gerçekçiliğin bize edindirdiği sağlıklı kuram.** Bu görüş toplumun her kesitini kucaklama, deşme ve gün yüzüne çıkarması başarısını içeriğinde taşıma yetkinliği açısından; hem de, geleceği diyalektik bir bağlamla sergileme gücünü başarması açısından önemlidir. Geçmişten gelen ve günümüzde de geçerliğini sürdüren toplumsal bozuklukları sağlıklı ve yerinde tesbitlerle de yetinmeyerek, çözüm yollarını da birlikte getirmek-tir. Bu elbette bir yere bağlanmaktır. Bu bağlanmaya güdümlü denilsin denilmesin önemli değildir. Çünkü ortada insan gerçekliğinin nesnel yükümlülüğü vardır. Bu da **Fakir Baykurt**'un dedeği gibi «gönüllü bir bağlanmadır.»

Tarih Bu gönüllü bağlanmayı yorumlarken, insansal değerler ölçütü açısından, kimlerin lehine yargılayacak ve kimleri suçluluklarıyla başbaşa terkedecek: Bunu çocuklarımızın izleyeceği umudunu yitirmemeliyiz.

TÜSTAV

ANIYORUZ

Türk eleştiri geleneğinin önemli imzası **FAHIR ONGER**, geçen yıl 6 temmuzda tutulduğu hastalıktan kurtulamayarak aramızdan ayrıldı.

Çalışmalarının önemli bir bölümünün halen yayınlanmadığını bildiğimiz; «Gelecek» dergisi hareketine sevinçle katılmış olan ağabeyimizi, ölümünün birinci yıldönümünde saygı ile anıyoruz.

Yansıma

kaçkar dağı

Eski Bir Anadolu halk söylentisi :

Artvin dağları kardır
Kaçkar dağında bir adam boyu kar vardır.
Kaçkar dağı otların saçlarını besler
Boyatan çayır soyu çocuklardır
Yaprak dökmüş kestaneler altından
Yürürler bahara doğru
Bastıkları yeri çimenleyen çobanlar
Eski bir öyküden taptaze türküsüne
Yapraklanmış ceviz ağaçlarının.
Gümüşhane toprağımızdan doğma
Uydurcalar çağının Prometheus dediği
— Mehmet Ali derdik günümüzde yaşasaydı —
Toprak can vermek ister bir gün
Prometheus oğlu Mehmet Ali.
Ateş gereklidir soylu can soluğuna
Güneşin demir ocağıdır neden ki kan
Oysa tutulmuştur ateş, kutsal mal
Geçmesin diye insanların eline
Çiçek verici toprağı insana çevirmek isteyen
Devrimci Prometheus'un eline geçmesin diye.
Gözüpek insanoğlu çalar gök saklancaşından
Ağa Zeusun biriktirdiği ateşi
Yoğurur kayısı ve elma veren toprağı
Diriltmek için insan ağacını
Dikmek için Tanrılar bahçesinin dışına.
Buyrukçu başı Zeus
Öyle bir kızar ki, sandığından
Güneşin altını çalındığından.
Aydınlıklar ozanı Prometheus kardeşi
Zincirlere vurur bir yalçın kayanın başında.
— Kaçkar dağındadır der, söylenti
Tutsaklığın utanç kayası... —
Düzen Kolcusu, bostancı başı
Ezincin el ulağı bir koca kartal
Zeus ağanın öfkeli sarı dişleriyle

Param parça eder can odası ciğerini
Yaylâlar soluğu Prometheus'un.
Parçalar damar damar
Kar havaları dolanan yüreğini
Bahara dönüşürken güneşin dokuması.
Eski Şavşat çarşısında tahılı altına değiştiren
Tecimentlerin ve Artvin beylerinin simgesi
Gök karası kuşağıyla Zeus ağa
Bin bekçili konağında
Oynaşır bal gözlü kızlarla
Yaylâlardan ayarttığı...
Boş durmaz güneş kalesi Anadolu
Çeker yelini at eder altına
Yiğitlik simgesi Heraklesin.
Mehmet Ali'nin dostudur Artvinli Hüseyin
Bir gizli tan yeri yolundan
Çıkar dağın başına kıl dokuma çarıklarıyla
Herakles oğlu Hüseyin
Yere çalar ezincin uşağı koca kartalı
Çiçek ananın dayayıp döşediği
Can evini kurtarır Mehmet Ali'nin
Çözer gecenin kara düğümlerini
Parçalar zincirlerini insan kardaşının.
Artvin dağları kardır
Kaçkar dağında bir adam boyu kar vardır.
Kaçkar dağının başına güneş
Bir gelin eli olup değdimi
Çayır çimendir ortalık, bahardır,
Şimdi, ağır ağır, mavi gök urbayı kuşanmış
Yürüyen çobanlardır
Çayırı süte çevirmeye
Sütü umuda çevirmeye
Çıkarlar dağın başına
Halkın simgesini çiçekleyerek.
— Dağlar, dağlar oldukça...
Otlaklar yeşerecek ve çiçekler açacaktır
ana dilin kar suyundan —
Bakalım ne der, ne söyler, ne anlatırlar
Adları çiçek yapraklarına yazılı
İnsan kırının bal küleği
Türkücü ozan çobanlar
Kaçkar dağının başında
Görmüşler kırık zincir halkalarını
Güneşe tutup suçlu zincirleri...

Şöyle demişler böyle demişler söylemişler:
Zincir paslanmıştı
Otlar yeşermiş
Akça ağaç ana ıslıl ıslıl
Emzirir halk oğlunun türküsünü
Bir utku çiçeğidir açılır güneşe doğru
Dirilen insan dalı
Şimdi bir çoban ateşi yakmalı
Toprağın yıldız dölünden
Işmalı kardeşliğin yüzü
Halk yaylâsında.
Yalıncağ kaya, utancın üşümesinden
Kurtulur çiçeklenerek, gözlerimizin ıslısında.

TÜSTAV

uzaktan sevgilerle

Bilirim, beni bekler rafında
sararmış bir ayva, bir kışkavunu.
En tatlı yerinden böler uykunu
bilirim, her gece bir korkulu düş.
Ve o kuş,
hep aynı yerdedir, aynı saatte;
bacanın üstünde, kış-kıyamette.
Bırak onu taşa tutsun çocuğum,
Kuşlar değil fetva veren;
bak gün doğuyor.

Selam üzere
kanlı kaputları içinde,
kalk borusu çaldı askere.
Ve kıyam üzere
hazır beyi, paşası;
işbaşı yaptı, hazır
Defterdar içinde Feshane Fabrikası.
Ve donanmış dörtbiryanı Halicin,
donanmışta olan olmuş;
Alaborda iskele.

Kışlanın önünde bando-muzika,
«açıldı kale yolu».
Şarkılar değil sade
dost şahit, düşman şahit:
«göründü Gelibolu».

Beyaz mendiller hazır,
nerdeyse sallanacak;
gelinlik esvabını çıkar sen de sandıktan.
Ceketimi, gömleğimi ütüle
sol cebime unutma kırmızı mendilimi;
hazır olsun benim de adamlık urbalarım.
Papuçlarım gıcır-gıcır cilalı
ve sen ilk defa böyle;
yeşermiş göreceksin, dallanmış, çiçeklenmiş,
kapıdan koğsan Mayıs, bacadan girecektir.
Bu yolda işte ahval,
en güzel günündeyiz takvimin.
Ve ela gözlü yağmurla beraber
resmidir geldiğimin.

BAŞARAN

demirci

Çifte su vermiş sözcüklere
Ocağında yaşamın
Şiirler dövmüş yaz göğü gibi
Eli yüzü yanık içinde
Yaslanmış duvara uzaklara bakıyor
En değerli madeni çıkarmış ta en derin ocaklardan
Öyle yorgun bakıyor tepelerin ardına
Parmak parmak kabarmış alnının damarları

Seslerini duyuyor baktıkça
Ordaki yiğit yüreklerin
Karanlığı zorlayışını güllerin
Bir şiir geçiyor aklından büyük bir şiir
Kızgın yaşlar süzülüyor yanaklarından

yontu

Yaşlanmak ne bilmiyeceksin
Gün batımının güzelliğine
Sarmıyacak seni anılar

Neden titretir dağları
Yoksul bir çobanın ıslığı
Anlamıyacaksın

Kuşlar konsa da omuzlarına
Kapalı kalacak yüreğin hep
Toprağın, yaşamın çağrısına

Zavallı bir yontusun sen
Taş kesilmiş yalnızlık
Ustan aşk değil

METİN GÜVEN

ölüm yaşılanıyor

yüzümü ağartan
yüreğimi çoğaltan sevgilim
ellerine bahar geliyor
beklemelisin

sofra kurar gibi
yangın kurulmuyor
beklemelisin
beklemenin zor
ama gerekli
olduğu yerdesin
beklemelisin

insan yaşadığını
resimlere bakınca anlıyor
oysa aslolan
taze bir kanı
emer gibi
yaşamaktır hayatı

durgun bir suyun başında
oturup ölümü beklemek
kaçak ve yorgun bir askerin
dağdan inişini andırıyor.
ve ölüme isim konulmuyor
ölüm yaşanmıyor
ölüm yaşılanıyor
beyaz bir ağustos güneşi gibi
gelmeyen bir haberci gibi
yaşılanıyor ölüm

TUSTAV

kuvâyi milliye

I

gayrı nava çatlamalı
gayrı bozbulanık gayrı gümbürtülü
ağır bir buğu inmiş pusatlarımız üzre
herdaim gümlen bir kös
herdaim genç bir zâbittir gönlüm

II

Dağıtılan bir bildiriydi kalbimiz
bütün dünya halkları üstüne
unutamam
âşikârdır göğsümün bombalarla savrulduğu
çünkü kendini bilmeden birhayli
önce bunu bilmelisin
akarsularını ve kanlı dağlarını memleketimin
horonunu zeybeğini ve sonra bar
sonra Kuvâyi Milliye tavırlı insanlarını.

Dağlar

ki dursamış şahanlarıyla
ve delice par par eden kös yürekler
unutamam
kanıyla düşürmüş kaydını ağbim
uçları pürtümüş tabur defterine.

III

Âşikârdır göğsümün bombalarla savrulduğu
beni yalnız bırakma
selamını da eksik etme hani
gözlerini gözlerime iştir
hani diyorum omuzla beni
kuşun kanadıyla postala.

Ki biliyorsun ki artık erbaindeyiz
civanmert bir havaya başıyor cazbant
ergenlerini koparıp atarak
ve terini ve mayhoşluğunu
Mekteb-i Sultani'de okumuş yaşlı bir hattatın
dövmelerini çıkartıp koyarak boş raflara
sarfınazar ediyor kitaplarından sağdıcım.

vapurda

Parkta, ellerini analarının ellerinden kurtarıp oraya buraya koşuşan çocukların hafifliği içindeyim. Bıraktım kendimi. Bulutlara, denize... Bir iskele üzerinden Çamlıca tepelerine doğruyum, bir Sarayburnu'na. Baktıkça genişliyorum. Yürüdükçe içimdeki birşeylerle dışımdakiler, el ele tutuşuyorlar, kendiliklerinden doğal bir uyum kazanıyorlar. Ne güzel... Alışkanlıklarına, kurallara, utanç duygularına -bütün sorumluluğu üzerime alarak- çaldım paydos zilini gitti. İki vapurluk zaman süresince, bileğini kıvrıp bizim müdürün elinden kaçmış çocuklaşmışım sanki. Ellisinden sonra kendime özgürlük tanıyorum.

Yürüdükçe sevinçle, «Yaşsa Selâmi, Yaşsa be Selâmi» diye diye karımı onaylamak hoşuma gidiyor; uzun uykular içinde kapanan kişiliğimi, varlığımın aynasında birdenbire karşımda görmüş gibi oluyorum.

Parkin yola en yakın kesimlerine arabalarını yerleştirenler bile kapılarını kilitledikten sonra, çoğu ellerinde, anahtarlarının takılı olduğu zincirleri sallaya sallaya iskeleye koşuyorlar. Evet koşuyorlar. Onlar bile, bir makina kurulmuşluğunun içinde olduktan sonra, şu ânın en mutlu adamı elbette ki benim. Kafamın çarkları şimdiden doğanın temizleme yağlama istasyonlarına girmiş çıkmış gibi, yunmuş, arınmış, yenilenmişim.

Mühürdara tırmanan yol boyunca uzanan duvarlara ne kadar yakınlaştım bilmiyorum. Oralara yerleşmek isteyen bir arabanın klaksonu çaldı, kendime döndüm. İçimdeki badem ağaçlarına da olan oldu. Aylarca emek verdiğim bir resme -bana da acıların rengi gibi gelen- karaların en kirlisini rasgele bulaştıran duygusuzun birini karşımda görmüş gibi sarıldım. Uzaklaşmak istedim, önüme çıktı. Benim yaşlarda biriydi. Dökülmüş saçlarına inat, beyaza çalan uzun ve gür favorileri dikkatimi çeldi. Boş boş baktığımı görünce alındı.

— Bu kadar mı unutulduk Selâmi, diye sitem etti.

Çaldığı klaksonla içimdeki sıcaklığı dondurduğu yetmiyormuş gibi, yolumu keserek beni yirmi yirmibeş dakikalık serbestliğimden yoksun bırakan bu adam, üstelik adımdaki «a» harfinin şapkasını yutma hakkını nereden buluyor? Şaşıtm kaldım.

— Selâmi, değil, Selâmi dedim. Derken de tanıdım. Şükrü bu yahu Senedat servisinden Şükrü...

Tanıdığımı anlayınca rahatladı.

— Hiç değişmemişsin Selâmi hiç, diye kıkırdadı. Gülerken göbeği ceketinin altından hop hop oynuyordu. Doğrusu ya, bu kez adımı güzel güzel söyleyince ben de güldüm.

— Değişmedim ya dedim, hangi şubedesin sen şimdi kuzum?

Dudaklarına kendini beğenmiş çizgiler mi yerleşti, bana mı öyle geldi pek kestiremedim ama sesi yüzdeyüz başkalaşmıştı.

— Bilmiyor musun?

Karşılık beklemeden koluma girdi; ama o biraz ilerde, ben biraz arkada yürümeye başladık.

— Sahi bilmiyor musun?

Gerçekten bilmiyordum. Bu kez de bana acır gibi baktığını gördüm.

— Vapurda anlatırım dedi, büyük büyük.

Son artıştan sonra kartımı ikinciden aldığım aklıma gelince canım sıldı. Bana böyle acır gibi bakan eski bir arkadaşına dünyada açıklamazdım bunu. Bir süre, öbür elimle, ceketimin ona yakın cebindeki ufak paraları yoklamaya çabaladım. Başaramayınca kolundan çıkmayı denedim. Bırakmadı.

— Eee ne âlemdesin yahu, dedi. Çoluk çocuk ne âlemde?

— Çoluk iyidir dedim; dedim ama içimdeki eksiklik duygusunun üzerine bol bol tuz serpilmiş gibi de oldu. Dudaklarım kurumaya başladı.

— Yok yahu dedi, üzgün. Demek öyle haa?

— Öyle öyle dedim, gülümsemeye çalıştım. Oysa içim kavrulmuş gitmişti.

— İlerledin şef filan oldun mu bâri?

— Ben mi?

— Sen ya...

Mükrimin bey emekli olmamıştı ki daha.

— Mükrimin bey emekli olmadı ki, dedim.

Adam nehir, ben çöp, adam rüzgar, ben yaprak... Katmış önüne sü-rüklüyor beni... Ne sorularını karşılıksız bırakabildim yürürken, ne çıkarıp kendi paramı turnikeye koyabildim. Kafam lodos havada dalgakırana vuran gemiler gibi yalpalyor da yalpalyordu. Şaşkın ve kapılmış, Şükrü'nün kolunda kendimi lüks mevkinin tam ortasında bulunca şaşırdım, «Sabah-i şerifler hayırlar olsun efendim..» dedim içimden... Dedim ya... Çiftelhavuzlardaki evin bahçesindeki çamlara kuşların bir konup bir uzaklaştığı, cıvıl cıvıl ötüştükleri zamanlar mıydı bu zamanlar? Tokatlayan'a Perşembe Çayı'na giderken babam, «beraber inelim..» mi demişti? Duygulandım birdenbire, hüznüldüm. Biliyorum o hanımelleri, yediveren gülleri ve ortancalar, eski kitaplığın el sürülmez bir köşesine atılmış «hâtıra defterleri»nin yaprakları arasında kurutulmuş çiçekler gibi kaldı şimdi... Bir pazır, öğle uykusuna boş verip defteri bulsan, anahtarı bulamazsın.. Anahtarı bulsan, o yaprakları yazan Selâmi'lere gülmek gelmez mi içinden...

Babam rahmetlik köşkü, 27 Mayıs'tan birkaç yıl önce -iki daire karşılığında verdikten sonra, on iki kapının kömürlüğü, çardağı da, bahçeyi çepçevre kuşatan tellerin üzerindeki sarmaşıkları da sildi süpürdü. Günlerce, gözümüz iliştiğçe başka taraflara çevirdik başımızı. Zavallı babam, «geleceğin dağdağası içinde halimize esefle seyredeceğime, altınbeşik çardağın yerine kömürlüklere bakarız n'apalım..» diye diye, uzun süre içindeki sızının üzerine yürümeye çalıştı.

Doğrusu ya, yeni evimizi en çabuk benimseyen bizim iyimser hanım oldu efendim. Bi görüşte mutfağını sevdi. Yatak odasına alışveriş. Salona bakıp bakıp sevinç kahkahaları attı günlerce:

— Aman ne rahatlık bu.. Ne rahatlık buuu... dedikçe eski bahçeden kalma osmanlı gülleri gözlerinde açıyor sanırdınız.

Uzatmayalım. Katın birini rahmetlinin hastalığında, önce Emniyet Sandığı'na rehin ettik. Sonrası tamam tabii. Bir akşamüstü bankadan döndüğümde annemle karımı pısır pısır konuşuyor görüp mutfağa geçiyorum.

Şimdiki yapılar ses mi tutuyor efendim. Olduğu gibi duyuyorum konuştuğularını. Bizimki annemin bütün sorularına «Ne demek hanımanneceğim, feda olsun beybabama... Çocuğumuz mu var büyütecek...» biçiminde karşılık veriyor.

— Ah ben bunları beş parasız işe başladığım günler bilseydim dedi Şükrü, ihya ederim seni ihya...

Gözleri, karlı dağların ışığı vurmuş kurt gözleri gibi bir parıldadı, sönmek bilmedi.

— Şerefsizim bire bin kazanırdım arkadaş. Beş yüz senin, beş yüz benim olurdu.

Anılar yormuş beni kavrayamadım. Yüzüne anlamış anlamış bakmamış olacağım ki:

— Anlayamazsın ya, dedi. Bırakmadın ki anlatayım birader. Ben ihtilalden dört yıl önce bastım istifayı çıktım bankadan. Memurluğun bütün alışkanlıklarını serviste bıraktım.

— Bak bunu düşünmezdim, dedim.

— Düşünemezsin ya, dedi. Senedat Servisinden Şükrü'nün Kâğıtçı Şükrü olacağını düşünmek her babayığidin işi midir arslanım.

Sanırım hiç çekinmeden konuşuyordu. Yanımızdaki koltukta oturan balık etindeki hanımın sigarasını dudaklarında boş boş tuttuğuna gözü takılmış olacak ki, bir hamlede çakmağı çaktı, saygıyla uzandı. Kılı parmaklarını, şovalye yüzüğünü gördüm.

— Yer süpürdüm, yer... Peynir ekmeğ yedim. Yüz kiloluk kâğıt toplarının altına girdim. Bono verdim, bono aldım. Sağ olsun Türk Edebiyatçıları, Anadolu gazeteleri, yazarlar sağolsunlar. Onlar döktürdü, ben kazandım... 24 mü? 34... 44 mü? 60... 50 mi? 70...

Kulağıma söyler gibi yavaşladı.

— Şimdi bir top kâğıda 74-75 diyoruz, seviniyorlar. Bi de namusludurlar ki Selâmi, bi de sağlamlırlar ki, Vehbi Koç'ta paran kalır, onlarda kalmaz.

Eski arkadaşım gözüme başka dünyalardan henüz inmiş ayrı bir yaratık gibi görünmeğe başlamıştı. Artık şaşırmadım.

ateşnefes

Kara haber gece geldi. Kim getirdi, nasıl geldi, bilinmedi, İki koca tepenin arasındaki köy, yaşlı, hantal bir hayvan gibi uyanıp kalktı. Akşamla başlayan kar, incecik dökülüyordu. Köpekler, acı acı ulumaya başladılar. Kadınlar, genç kızlar saçlarını başlarını yoluyorlardı. Ağlamalarında, ağlamaktan bıkmışlık, yorgunluk vardı. Bir anda muhtarın evi anababa günü oldu. Muhtar:

— Aslı varsa, bizimkilerin çalıştığı ocakta olmuş patlama, dedi. Sabırlı, kuvatlı olun, ilk değil bu. Allah ne yazdıysa o olur.

Hatçana:

— Gidelim, dedi. Uşaklarımıza ne olmuş, görelim. Ölmüşlerse, ölülerini alalım.

— Bu karda nereye gidecen. Hatçana? dedi muhtar. Kurt yer adamı. Yolu nasıl bulucan? Bakmışın tipi bastırmış...

— Gidecez biz, dedi Hatçana. Benim de uşam var orda. Şurdaki karılara, heriflere bak bir... Hepsinin kocası, uşağı çalışır orda.. Muhtarın gözleri koca koca oldu. Kızıştı:

— Bana bak Hatçana, dedi.. Bana anlatma bunları sen. Kırk yıllık madenci senin karşındaki. Neler gördü, neler geçirdi! İki uşak, bi damat ta benim var orda. Şu karda nereye gidecen? De, nereye gidecen? Hem gitsen nolacak? Kimi kurtaracan? Ateşnefes derler ona, yıkar, yakar her bi şeyi. Gorizo derler... Nah bileğim kalınlığındaki rayları bükür bükür de tavana dolayiverir. Götmişin ne fayda? Hele sabah olsun, gün ışısın. Hem bakalım, doğru mu haber?

Kısa bir sessizlik oldu. Başları bürgülü genç kadınlar, kızlar suratları çileden çürümüş nineler ağlamayı bırakmış, belirsiz bir şeyi bekler gibi duruyorlardı. Üç beş yaşlı erkek, usta parmaklarıyla durmadan cigara sarıyor, arada bir, «Allah» diye inliyorlardı. Hatçana:

— Kırk iki adamımız var ocakta, dedi. Hepsi ölmüşse, erkeksiz kaldı de köyümüzü. Kar da yağsa, gidecez. Sen gelme muhtar! Köyden ocak ağzına iki saatta varırız. Kavilleştik, ölülerimizi bırakmaycaz...

Kör Ali cigarasından uzun uzun çekti:

— Yirmi yıl önce de ateşnefes vurmuştu o ocağı, dedi. Kazmacıydım ben. Köyden onbeş aslan gibi delikanlı yandı gitti. Bi benle Deli Osmanların Mamut kültüldüydü. Hey gidi, neler vermedi şu köy madene!

— Biliyoruz bunları, dedi Hatçana. Kalabalık konuşmanın sırası değil şimdi. Ne yaparsak yapalım. Uşaklarımız, kocalarımız öldü mü? Sağ mı? Sağsalar hastane de mi? Bi şey isterler mi? Onu düşünelim.

Kör Ali, gaz lâmbasının fitilini yükselterek:

— Doğru deyon Hatçana, dedi. Ölüm bahasına bizimçün çalışıyo onlar. Biz de durmayalım tabi... Hükümata başvuralım. Arayalım, soralım bi...

Muhtar, gece entarisinin eteklerini yukarı çekerek ayağa kalktı:

— Peki öyleyse dedi, herkes evine gidip hazırlansın. Çıra almayı unutmayın. Silâh da gerekli. Köpeklerin boynuna demir takın. Kurt çıkar belkim. Düzünelim yola.

Kör Ali:

— Güzel Allahım yardım etsen! diye inledi. İnşallah yoktur ölen. Köylüler, muhtarın evinden çıkıp sessizce dağıldılar. Az sonra, muhtarın evinin önünde kadınlı, erkekli bir kalabalık toplandı. Köylüler, ellerini, yüzlerini bezlerle sarmışlar, ayaklarına kalın çaputlar dolamışlardı. Kar, belli belirsiz yağıyordu. Muhtar:

— Yolu en iyi kim biliyo? dedi.

Hatçana:

— Ben; dedi. Kaç kez gittim, geldim yürüyerek.

Boyunlarına demirler takılmış çoban köpekleri, yanan çırallara tasayla bakıyorlar, isteksiz isteksiz yürüyorlardı. Kör Ali yüksek sesle dua ediyordu. Topluluk araba yolundan çıkıp ham bir yola saptı. Dört yan ağaçtı. Uzaklarda bir kurt uludu. Köpekler durup karşılık verdiler. Hatçana:

— Kimse korkmasın kurt, murt gelemez yanımıza, dedi. Ataştan korkar canavar.

— Gelse nolacak? dedi Kör Ali. Ölmüş eşek kurttan mı korkar? Gerilerde bir çocuk ağlaması oldu. Hatçananın kardeşi Recep Çavuş:

— Uşak getirmeyin, dedik onca, getirmişler yine, diye söylendi.

Ağlayan çocuğun anası:

— Kime bırakam Recep emmi bunu? dedi. Söyle, klme bırakam?

Kar lâpa lâpa yağıyordu. Kimseden ses çıkmıyor, arasıra, «ahh», «ahh» diye inlemeler duyuluyordu. Karanlık, soğuk, kar umutsuzluk yürüdükçe artıyor gibiydi. Hatçana:

— Ne çileli kullarıyız Allahım, diye bağırdı. Ne çileli!

Sönen çırallar güçbelâ yakılabiliyordu. Bir yolun kıvrımında, köylünün Deli Kız dediği Nazlı, kendini boylu boyunca karların içine atarak, bağıırıp çağırmaya başladı. Köylülerin hepsi durakladılar. Hatçana, Nazlıyı saçlarından tutup kaldırdı. Muhtardan tüfeği aldı:

— Kız Nazlı, dedi, senden başka ürüyen var mı? Söyle var mı? Vururum ha valla seni! Alırım canını!

— Al canımı! diye bağırdı Nazlı. Vur da kurtulam. Babamı, iki kardaşımı maden yedi. Şimdi de Hasanımı... Onların ölülerini aldıktan mı bunlarınkini alacaz? Alsak nolacak ki? Dirilecekler mi ki?

— Sus! dedi muhtar. Sus! Senden başka insan yok mu konuşacak? Kadın kısmı sakın olur biraz, Geberesi!

Kör Ali:

— Alacaz bu kez ölülerimizi, dedi. Köye gömecez onları. Hiç olmazsa ölülerine yakın olalım.

Köylüler, ocak ağızına vardıklarında gün ışımak üzereydi. Ortalığı çirkin bir et ve duman kokusu kaplamıştı. Ocağın yanına kimse yaklaştırmıyordu. Ölüler yerlere yatırılmışlardı. Üstlerinde hiç bir örtü yoktu. Sanki ilgiyle gökyüzüne bakıyorlardı. Köylüler, yere çökerek, dua etmeye başladılar. Kendiliğinden olmuştu bu. Kimse bir şey dememişti. Belki de yapılacak tek şey bu olduğu için, sessizce, konuşmadan bir karara varmışlardı. Yanlarına çizmeli, başında bareti olan bir adam geldi:

— Siz Değirmenoluktanız bey, dedi.

— Geçmiş olsun!

— Savol bey. Hiç sağolanımız yok mu?

— Yok. Değirmenoluk tüm gitti.. Geçmiş olsun... Ne diyelim, yazı işte. Yazıları öyleymiş.

— Doğru bey, öyle yazmış Allah.

Köylülerden çit çıkmıyordu. Utanır gibi bakıyorlardı yanlarına gelen adama. Hatçana, oturduğu yerden:

— Göremez miyiz ölülerimizi? dedi, Alamaz mıyız?

— Hastaneye taşınacak az sonra hepsi, dedi Adam. Hastaneden alacaksınız.

Kör Ali:

— Bir de hastaneye mi gidelim yani şimdi? diye söylendi. Yorgunluk bir yandan, kar bi yandan... Sen bülüsün beyy...

Adam:

— Siz hastanenin yolunu tutun şimdiden bakalım, dedi. Oraya varana dek ölüleriniz de gitmiş olur. Bir saat çekmez. Hadi yallah!

Köylüler uysallıkla kalktılar, yürümeye başladılar. Önde, Hatçanayla Muhtar vardı yine. Ortalık iyice ağarmıştı. Kente varıncaya dek, kimse ağzını açıp konuşmadı. Kentin yollarından geçerlerken, herkes onlara bakıyordu. İlk kez kenti gören köylü kadınlardan bazıları, şaşkın şaşkın sağa sola bakıyor, yürümekten korkar gibi yürüyordu. Muhtar:

— Şu yokuştan çıkacaz, dedi.

— Köylüler aynı sessizlikle çıktılar yokusu. Gelip hastanenin kapısına dayandılar. Bir el durdurdu onları:

— Yasak girmek!

Hatçana:

— Ölülerimizi alacaz uşam, dedi, ölülerimizi.

Hatçana, bekçiyi iterek girdi içeri. Ardından köylüler geldiler. Ak önlüklü bir adam çıktı önlerine.

— Durun, dedi, ölülerinizi bir bir çıkaracağız sedyeyle. Taniyan alır ölüsünü.

Ölüer, sedyeyle içerden getiriliyor, köylülerin önüne bırakılıyordu. Ceset yere konar konmaz, köylülerden bir ya da birkaç cesedin üstüne atılıyor, çığlık çığlığa ağlaşıyorlardı. Hastanenin camlarından hastalar sarkmış, bayrama bakar gibi bakıyorlardı. Son gelen ölüye Hatçana Saldırdı. Gözünde bir damla yaş yoktu. Taş gibi bakıyordu.

— Uşam, dedi yavaşça. Sonra olduğu yere çöktü:

Köylülerden bazıları, ölülerini sırtlamışlar, hastane kapısından dışarı çıkarıyorlardı. Kör Ali:

— Nasıl götürüreceğiz bunları köye? dedi. Sırtla mı Muhtar?

Muhtar:

— Araba kiralayalım, dedi. Kaç kuruşsa veririz. Razi mi herkes?

Köylüler:

Sen nasıl istersen öyle olsun Muhtar, diye söylendiler

Muhtar yokuştan aşağı koşarcasına inmeye başladı. Köylüler ıslak, yorgun gözlerini uzun süre ondan ayırmadılar. Muhtarın gidişiyle, daha bir yoksul, daha bir ıssız olmuşlardı nedense. Kar iri iriydi. Her köylü, kendi ölüsünün başında bir mezar taşı gibi durmuş, muhtarın dönmesini bekliyordu.

mustafa'nın karesi

— «Madem bakamayacaktın karınla çocuğuna, neden ayrıldın babanın bağından? Şehre taşınırken bana mı güvündün? Karanlıkodaya girdiğin bir hafta olmadan 'ağbi para' diyorsun.»

— «Birikmiş biraz param vardı ama... Eşya taşımaya, evin ilk aylığına... derken tükendi. Şimdi bir ocak lâzım da...»

— «Peki al elli lira. Ama bunu da, beğenmiyorsun.»

— «Yetmez ki ağbi. Yetse... Ocakla tüpe peşin iki yüz lira istiyorlar. Üstü taksit. Verirsen... aylığımdan kesersin.»

— «Çalışmadan peşin ödeyemem. Hem şart mı tüpü alman? Pompalı al.»

— «Tüplüler çikalı beri kalmamış ki pompalılar piyasada.»

— «İki yüz lira yapana kadar yemek pişirme efendim. Kuru öteberiyle idare et. Kemerı sık! Zeytin-ekmek, peynir-ekmek falan.»

Mustafa karanlıkodaya hem çektiği filmi yıkıyor hem de patronuyla üç gün önceki atışmasını anıyordu: «Tanımamışım meğer!»

Oysa patronunu iki yıl önce tanımıştı. Biriktirdiği üç-beş kuruşla ondan fotoğraf makinesi aldığı, amatör fotoğrafçılığa başladığı gün. Çektiği filmler, dolayısıyla yaptırdığı resimler, kartpostallar artıkça yakınlıkları da artıyordu. «Hiç böyle sert değildi o zamanlar. Yardım ederdi. Uysaldı. Hatta makineyi bile taksitle satmıştı. Son aylarda karanlıkodaya da sokuyor, mesleğini öğretiyordu. Elimden tutmuş, amatörükten kurtulmamı istemişti. Belki de müşterisi olduğum için öyle iyi davranıyordu! Şimdi aylığıcı olunca...»

Patronu çinlattı yine Mustafa'nın beynini: «Kemerı sık. Zeytin-ekmek, peynir-ekmek falan.» Babası da öyle derdi, oldum olası.

Mustafa pek küçükken, babasıyla kök asmalardan salkım toplamaya yeni başlamışken, pazardan pazara kurulan çay sofralarından birinde -«Ah! O çay sofraları.»- ağzına çayla beraber zeytin atmıştı. Ardından da peynir. Babası top gibi fırlamıştı sofradan:

— «Bol bol yiyip bel bel bakasın inşallah! Mülkümü kurutacak düzül!.. Hem zeytin hem peynir! Katık et, katık!»

Önce bir şey anlamadı bu sözlerden Mustafa. Sonraları sık sık duyunca zeytin tanelerini lokmalarına yarım yarım bile arkadaş edebildi.

Katık yaparlardı ailece. Kentle kentin kuzeyine düşen köyler arasındaki şosenin ortalarına rastlayan dönüm dönüm, boy boy, sıra sıra bağlarına rağmen. Her yıl başın alt yanında bulunan, yaz-kış oturdukları, tuğla örmeli, dışı sıvasız evlerine küfe küfe, sandık sandık, kasa kasa üzüm indirirlerdi. Çavuş, yapıncak, razakı, misket... Buradan da piyasaya...

Mustafa'nın karısı bile sızlanırdı bunların katıklarından, hep aynı yiyecekleri sofraya çıkarmalarından. Karısı bile... Mustafa askerlikten döner dönmez babası 'allahın emri' deyip onu evlendirmek isteyince birkaç kadın görücülüğe çıkmışlar ve çaldıkları ilk kapıdan boş dönmeyip bu tazeyi getirmişlerdi. Fakat karısı ilk aydan beri çok geceler:

— «Ben babamın yoksul evinde bile bu kadar sık bulgur pilavı yemedim.» deyip yastığa gömdü başını. Gözlerini.

— «Ah bir param olsa neler yediririm sana şehirde!» deyip gönül almaya çalışıyordu Mustafa ama... Boşuna. Çünkü babası, Mustafa'ya bekârlığında verdiği haftalığın ölçüsünü hiç değiştirmiyordu: On beş lira. «Ama yetmiyor içine tüküreyim!» Bekârlen bile yetmiyordu ki... Haftada iki kez kente inse 400 kuruş minibüse, Çay 25, kahve 40, bir bardak kabak çekirdeği 25, sinema - birinci 175, ıslama köftenin porsiyonu 250.

Tik sesiyle birlikte karanlıkta kırmızı bir nokta konileşti. Mustafa içine girdi koninin. Filme bakacaktı. İlaçtan çıkması gerekiyor mu gerekmiyor mu? Çinko kaptan aldığı film rulesini iki eliyle açarak kırmızı ampule yaklaştı. On iki kareyi de gözden geçirdi. Pekçoğu sarı sarı. Aç insan gibi. «Daha tesbit olmamış.» dedi kendince. Birkaçı da açıklı koyulu. «Bunlar olmak üzere.» Karelerin biri dikkatini çekti. Karman-çorman biçimler arasında babası: Başında takke. Gür, kara sakal. Ama sağlam, iri gövde. Sırtında kocaman bir tulumba. Bir eliyle de tulumbanın uzunca püskürteğini kavramış. Sağ elini ise ileri uzatmış. Parmakları açık. Ve bütün öfkesini parmaklarıyla çıkarmak, fırlatmak ister gibi.

«Bağır bağırabildiğin kadar Duyurabilir, dinletebilirsen eğer.» dedi içinden. «Ne adammış mübarek! Ondaki direncin çeyreği bende olsaydı ezebilirdiydi beni yirmi altı yaşına kadar? İnsan, dinletebileceği kadar bağırılmıymış demek. Yoksa güvendiği dağlara kar yağar. Adamı bağda bırakıp şehre kaçarlar. Ama bizimkinde nerde öyle ingiliz siyaseti! Beş lira için demediğini komamıştı iki sene evvel.»

Mustafa bir gün babasına:

— «Baba sen daha iyi bilirsin. Daha iyi düşünürsün... Ama... Bak diyeyim sana... Hak vereceksin sen de... On beş lira yetmiyor baba... Beş liracık arttırsan?» demişti.

— Vay vay vay! Hem ben biliyordum, hem de arttıracakmışım. Ulan düzü; yiyecek benden, giyecek benden. Hem karına, hem sana, hem veldine... Yorulduğun yere saray mı yaptırayım istiyon? Bak şuna. Beş liraya göz koymuş... Ulan, pankadaki param kimin? Sizin. Temsil; onunla şehre paşaz yaptık diyelim, ev yaptık, otobüsçülüğe başladık diyelim... Kimin? Gine sizin. On beş lira yetmiyormuş!.. Bak hele! Kumara, karıya mı gidiyon yoksa?»

— «Yok baba. Haşa! Sen de bilirsin gitmediğimi. Sigaram bile yoktur. Gücüne gitmesin ama... Hani Hasekilerin Rıdvan var ya... Hani babasının yanından ayrılıp şehre inen. Fabrikaya yerleşen. İşte o, ev masrafını gördükten sonra iki yüz liradan fazla ayırabiliyormuş. Harçlık için. Ben o kadar da istemiyorum.»

— «Defol öyleyse şehre. Ben fabrika değilim. Çok verip azdıramam. Geleneği bozamam.»

Mustafa işte bu dalaşmadan sonra birkaç ay kente inmedi. İki yüz lira kadar yapınca aldı bir düşünce: «Ne etmeli? Bu parayı nerede kullanmalı? Bir koyup nasıl iki almalı? Kariya keşkül, etli fasulye, çocuğa patik...»

Kentin parkında, şipşakçılar resim çekiyorlardı. Öğrencilere, genç kızlara, yeni evlilere...

— «Foto bayan...»

— «Güzel çekeriz...»

— «Hatıra efendim...»

Bir süre izledi onları: «Vızır vızır çalışıyorlar. Ben de bağıın dolayındaki köylerde çekemem mi ki?» Bir fotoğrafhane vitrininin geri köşesinde üç ayak üstünde bir makine gördü. Kullanılmış bir şey. Yanında da fiyatı: 350 lira. Çekine çekine girdi dükkâna. Hoş karşılandı. Adam taksitle de verecekti. Üstelik kullanılışını da iyice anlattı. Mustafa çektiği filmleri getirecek, fotoğrafçı da kartlara basacaktı.

Mustafa artık pazar günkü çay sofralarından sonra köyleri dolanıyordu. Düşünlü köyleri. İşi iyi gidiyordu ama babasından çekindiği için bağı işlerini de aksatmadan yürütmeye çalışıyor, epey yoruluyordu: «Taşıma işi, sirkelikler, piyasaya ayrılanlar, film, taksit, düğün, müşteri...»

Film verme, karta basılmışları alma gibi işler nedeniyle kente daha sık iniyor, ara sıra fotoğrafçıya yorgunluğundan, babasının anlayışsızlığından yakınıyordu. Fotoğrafçı da kendince: «Belki bir gün nasibi bu kapıdandır. İnşallah olur da. Böyle namuslusunu, gözü açılmamışını şehir yetiştirmez.» diyerek onu karanlıkodaya sokar, işte pişirmeye çalışırdı. Mustafa birinci banyoyu, hiposolfiti, softu, hartı, bütün kâğıt çeşitlerini işte böyle öğrenmişti.

Film rulesini çinko kaba daldırdı. Aşağı yukarı oynattı. Uzatıp uzatıp topladı. Kareleri gözden geçirdi. Sarılıklar kaybolmuş, film tesbit olmuştu. Babasının pozunu aradı. Buldu. Karman-çorman biçimler arasından babasına bakmaya çalıştı: «Tuh! On dokuz mayısta çektiğim pozla üst üste gelmiş. Filmi çevirmeyi unutmuşum. Nolacak, insanın böyle babası olursa! Deli, çığırtkanlığından bize filmi bile çevirtmemiş. Babamıza hoş-nükte yapalım dedik. Geliratomızı ona yük olmadan arttırdığımızı böyle göstereyim istedik de halt ettik.» Eğildi kareye doğru: Dört öğrenci. Biri erkek. Kızlardan biri yere yan yatmış. Bütün boyunca. İkisi de arkada, ayakta. Erkek de aralarında. Hepsi gösteri giysileriyle. Atletli, kolsuz bluzlu, şortlu. Yerdeki kız babasının ayakları önünde. Ayaktakilerden biri de babasıyla üst üste çakışmış.

«Kızsan ya bunlara da!» Babasının güçsüzlüğüne sevindi Mustafa. Onun öfkeyle uzatılmış kolunu, parmaklarını gördü yine. Yerdeki kıza: «Defol!» der gibiydi. Öfkeli kol patronunu anımsattı Mustafa'ya.

Döndü. Ailece bağdan ayrılışının haftasıydı. On dokuz mayıs günü. Bütün kent güneye akiyordu. Sıra sıra öğrenciler... Subaylar, öğretmenler, fotr şapkalı, kravatlı beyler, kokulu, sağlıklı hanımlar... ve fotolar.

Patron:

— «Haydi al kendi makineni doğru stada.» dedi.

— «Niye?»

— «Niyesi var mı? Voli vurma günü bugün. Ama gösteri sırasında çekme. Pek satamayız. Özel poz çek. Parayı da peşin al.»

— «Yapma ağbi. Stadın yolunu bile bilmem.»

— «Öğrenirsin. Takıl milletin peşine. Şu kolları da al. Koluna taktın mı giriş serbest.»

— «Ağbi biliyorsun ben şehirde şipşakçılık yapmadım. Babamdan gizli köylerde ne iş yaptım... Buraya yerleşmem de henüz bir hafta. Karanlıkoda işi ver sen.»

— «İş buldu da tercihe kalktın. Sen varken kimi yollayacaktım stada?»

— «Alışmamışım. Güç geliyor ağbi.»

— «Bir de kalkmış tüplü ocak parası istiyorsun. Hangi yüzle?» Iyice kızmıştı patron. Kaşlar çatılmış, tükürük saçta saçta bağırıyordu. Satıcı yüzü ile patron yüzü arasındaki karşıtlık olabildiğince büyüyordu:

— «Son söz...» dedi kolunu stada fırlatarak «Ya makineni alır stada gidersen ya da...»

Stadda buldu Mustafa kendini. Gitmediğimiz, çıkmadığımız dağların arındaki köyünden kente ilk inişinde kendini genelevde bulan delikanlı şaşkınlığıyla. Karşılıklı iki tribün. Sıralar... Kâğıt şapkalı insanlar... İnsanlar... İnsanlar... Sıcak... Kuru sıcak... Boyalı hanımlar... Çorapsız, eteksiz kızlar... Tribünlerin birinde defne dallarıyla süslü oda. Vali ve ...diyer zevat.» Bando. Stadda da kız. Beyaz... Beyaz... Beyaz... Sanki asma kökleri yaprağıyla, daliyle, salkımıyla tüm beyaz kesilmiş.

Bandoyla birlikte eğildi stad. Sağa döndü asmalar. Çöktü. Başlar gömülü. Yutkundu Mustafa birşeyler anımsayarak: «Ağlıyorlar galiba!» Yine ayakta. Zıplıyorlar. «Nisan yağmuru mu desem...» On beşi yirmisi top top oldular. Toplanıp toplanıp açılıyorlar. Üzüm salkımı!»

Fotoların kimi gösterileri çekiyor, kimi de öğrenci çadırları yanında özel poz peşinde. Boş durdukları yok. Mustafa süslü tribünü soluna alarak çadırlara doğru yürüdü. Emektar makinesi sol elinde. Seyirciden müşteri çıkarsa diye. Bir yandan da alıştırma yapıyor. Kelimeler dilinin altında ezilerek: «Foto... Ucuz beyim. Yok böyle değil. Beyim... Foto burda... Ağbi çekelim.» Kimsenin aldıracağı yok. Gidemedi çadırlara. Dolandı durdu, sonra da stad çevresindeki tel örgüye dayanarak oturdu: «Babam, katık, üzüm, ağlayan karım, patron, ocak, zeytin-ekmek, kızlar, babam, ocak, kızlar, üzüm, babam, patron...»

Aklı başına geldiğinde tribünler boşalmış, okulluların da hemen hepsi dönmüştü. Fotolar da yoktu ortalıkta. Çadırlara doğru yüreklendi yine. Arkaya üçbeş öğrenci kalmıştı ;ünkü. «Ümit!» diyordu. Yanaştı: «Foto!»

— «Çektirelim mi?»

— «Bilmem. Şekerim, istiyorsan tabii...»

— «Ama tanımıyoruz ki bu fotoyu?»

Firma adını diyemedi Mustafa. Öğrencilere kolunu döndü. Kolluktan okudular. Dört kişilik bir küme yapıverdiler hemen. Üç kız bir erkek.

Yol boyunca düşündü. Mustafa: «Gazetelerde gördüğümüz çıplaklardan bunlar. Hem de el adamlarının, babalarının önünde. Mezhep genişliği dedikleri herhal! Bir de 'taş yağar' der babam. Allah da çarparmış. Benim karı kuyuya ince çorapla gitti diye demediğini bırakmamıştı babam. Hey gidi! Hem fotoğraf da çektiriyorlar çıplak çıplak. Babam erkekken çektiremediği halde. Hayrullah Hoca 'resim ;ekmek de çektirmek de günahdır' dermiş...»

Mustafa geçen pazar yine düğünden dönmüştü. Babası omuzundaki tulumbadan asmalara sulandırılmış göztaşı püskürtüyordu. Yapraklar yanmasınlar, üstelik sağlam ve çabuk büyüsünler, salkımları fazla güneşten korunsunlar diye. Gizlice babasının resmini çekmek istedi. Resmî sonra babasına gösterecek ve:

— «Bak baba ben resim çekiyorum. Sana yük olmamaya çalışıyorum.» diyecekti. Babasının resmî günah saydığını biliyordu ama böyle bir girişten, babasına yük olmaktan çıktığını dile getiren bir girişten sonra bağışlanacağını umuyordu. Aksilik ya düğmeye basarken yakalandı:

— «Bana bak düzül! Babanla alay geçiyon ha? Defor yurdumdan kâfir!» Ama yine de babasını küçücük kareye oturtmuştu Mustafa.

İşte karısıyla çocuğunu alıp kente o gün yerleştiler. Parasız, ateşsiz. Tanıdığı fotoğrafçıya da aylıklı oldu.

Kareye dalıp gitmişti Mustafa. Kıpkırmızıydı oda. Yanıyordu. Karedeki eller: «İyi ki kovdun da geldim şehre.» diyemedi. Yüreğindeki iki dünya karman çorandı. «Ne bağ ne şehir, ne baba ne patron!» dedi söndürdü ışığı.

günah

«Altı kanlı bir kadın, lohusa bir kadını ziyaret edemez. Töreyle, geleneğe, dine aykırıdır; felâketli sonuçları göze almalıdır bu yasayı çiğneyen. Çocukluk-tan ergenliğe geçiş döneminde bulunan kızlara anaları, ilerde suçlanacakları; günahını çekecekleri bir olaya karışmamalarını sağlamak için 'Altı kanlı'yken lohusa ziyaretinde bulunmamaları öğütünü verir. Bir genç kız adı gibi bu öğütü bilmek, bu öğütü yerine getirmek zorundadır. (...) Gerçek dayanaklardan, köklerden yoksun, (neden böyle?) sorusuna kolay kolay cevap verilemeyen bu saplantılar, çeşitli biçimlerde birçok insanın içinde gizlidir; davranışlarında, eylemlerinde su yüzüne çıkar. Evden çıkarken eşikten önce sağ ayağını atmak, sağ ayakkabıyı giymek. Perşembe günlerinin dışındaki günlerde çamaşır yıkamak. İki bayram arasında düğün yapmamak gibi. Anadolu insanının karakteri, ancak onun hayatını anlamlandıran sorunları inceleyip ortaya çıkarmakla verilebilir. Ancak bu yol izlenirse, hayat anlayışı, dünya görüşü, hangi gizli güçlerin tutsağı olduğu açıklanabilir. Anadolu insanı saplantılardan, boş inançlardan, uygurlukla çatışan çürümüş geleneklerden, cinler periler dünyasının sislerinden, şeytanın varlıklara girip aklı ve iradeyi ele geçirerek yaptırdığı kötülüklerden, cennet ve cehennem düşlemesinin uyutuculuğundan ayrı tutulamaz, soyutlanamaz» (Muzaffer Buyrukçu, SOYUT Dergisi, Eylül 1971, Sayı: 41)

Bu sözler, bu yargılar bana, 1958'lerde «Günah» üzerine yaptığım küçük bir çalışmamı anımsattı. 1960'lardan önce, halkımızı, kasaba ve köy yaşamaları içinde inceleme olanağı bulmuştum. Dikkatimi çeken konulardan biri de «Günah» sorunuydu. Halkımız nelere «günah» diyordu, bunları bir toplamak ve «günah»ın nedenleri üzerinde durmak istemiştım. Fakat notlarım öylece kaldı; 1960'dan sonra birdaha dönemedim bu konuya. Buyrukçu'nun yukarıya aldığım sözleri, bana bu notlarımı buldurttu. Aşağıya, bu notlardan bir bölümünü aktarıyorum. Sonra da bunların açıklamasına gireceğim.

- * Geceleyin aynaya bakmak günahdır.
- * Geceleyin ocak başını süpürmek günahdır.
- * Çocuğu aynaya baktırtmak günahdır.
- * Makasın üstünden atlamak günahdır.
- * Çocuğun başına süpürgeyle vurmak günahdır.
- * Akşamdan sonra yere vurmak günahdır.
- * Süpürgeyi yere dayamak günahdır.
- * Kesik saç yerlere atmak günahdır.
- * Geceleyin sakız çiğnemek günahdır.
- * Geceleyin kendi gölgenle oynamak günahdır.
- * Odayı süpürüp, zibili eşikten dışarıya atmak günahdır.
- * Geceleyin ıslık çalmak günahdır.
- * Geceleyin ateşle oynamak günahdır.
- * Geceleyin tırnak kesmek günahdır.

- * Tırnakları oraya buraya atmak gûnahtır.
- * Tırnak yakmak gûnahtır.
- * Ateşe tuz serpmek gûnahtır.
- * Ayakta işemek gûnahtır.
- * Suyu soluk almadan içmek gûnahtır.
- * Çom oturarak (çömelerek) yemek yemek gûnahtır.
- * Sofrada lokma artırmak gûnahtır.
- * Bardakta artık su bırakmak gûnahtır.
- * Tanımadıkların hakkında ileri geri konuşmak gûnahtır.
- * Ah çekmek of çekmek gûnahtır.
- * Köpek yem yerken çanağına dokunmak gûnahtır.
- * Su içenle konuşmak, onu konuşurmak, güldürmek gûnahtır.
- * İçki alıp uyumak gûnahtır.
- * Rüzgâra tükürmek gûnahtır.
- * Ateşe yün ve kıl gibi şeyler atmak gûnahtır.
- * Soğan ve sarımsak kabuğu yakmak gûnahtır.
- * Lâhana kökü yakmak gûnahtır.
- * Sıcak kül dökmek gûnahtır.
- * Kaynar suyu yere dökmek gûnahtır.
- * Çiviyle dişleri kurcalamak gûnahtır.
- * Çörekotunu ortalığa saçmak gûnahtır.
- * Yerde yemek yerken sol eli yere dayamak gûnahtır.
- * Eşiğe oturmak gûnahtır.
- * İki eşik arasına oturmak veya yatmak gûnahtır.
- * Binek hayvanları su içerken üzerinde durmak gûnahtır.
- * Akşamdan sonra vücuttan diken çıkartmak gûnahtır.
- * Akşamdan sonra süpürge süpürmek gûnahtır.
- * Sol el ile yemek yemek gûnahtır.
- * Apışarak yemek yemek gûnahtır.
- * Akşamdan sonra taş atmak gûnahtır.
- * Geceleyn pencereden veya kapıdan sıcak su dökmek gûnahtır.
- * Ateş üzerine su dökmek gûnahtır.
- * Karanlıkta işemek gûnahtır.
- * Yiyecekleri açıkta taşımak gûnahtır.
- * İki bayram arasında düğün yapmak gûnahtır.
- * Perşemşeden gayri günlerde çamaşır yumak gûnahtır.
- * Elleri yumadan sofraya oturmak gûnahtır.
- * Cenabet cenabet dolaşmak gûnahtır.
- * Şunun bunun ağzına öykünmek gûnahtır.
- * Pencereden, balkondan tükürmek gûnahtır.
- * Soluna yatmak gûnahtır.
- * Yemek yerken konuşmak ve gülmek gûnahtır.
- * İdare lâmbasında sigara yakmak gûnahtır.
- * Yazın yaşı, kışın taşa oturmak gûnahtır.
- * Geceleri çok yemek yemek ve çok su içmek gûnahtır.
- * Aybaşılı aybaşılı, lohusa ziyaretine gitmek gûnahtır.
- * Eli işte gözü oynışta olmak gûnahtır.
- * Yazılı kâğıdı yerlere atmak gûnahtır.
- * Namaz kılanın önünden geçmek gûnahtır.
- * Yaş ağaç kesmek gûnahtır.
- * Kadının, erkeğin önünden geçmesi gûnahtır.

- * Baş açık, sokağa çıkmak günahtır.
- * Bulaşık suyunu helâya dökmek günahtır.
- * Abdest alanın suyundan alıp içmek günahtır.
- * Ateşe tükürmek günahtır.
- * Biti elde ezmek, ezerek öldürmek günahtır.
- * Çirkefe taş atmak günahtır.
- * Esnerken eli ağza kapatmamak günahtır.
- * Yuvadaki yavruları ellemek günahtır.
- * Delişe parmak sokmak günahtır.

.....
 .....

«Günah»ların hepsini alamıyorum buraya. Türkiye, bölge bölge taransa, binlerce «günah» bulunabilir. Hemen belirteyim ki, ön-yargıyla silinip atılacak, böyle, «gerçek dayanaklardan, köklerden yoksun, neden böyle? sorusuna kolay kolay cevap verilemeyen saplantılar» değildir bunlar. Biz, «günah» etiketi taşıyan bütün sözleri dinsel öğüt, boş inanç, kocakarı tekerlemesi, «hurâfe» saymağa şerbetlenmişiz; «günah»la biten bir sözün ekonomik, sosyal, tıbbî bir gerçekle ilişkili olup olmadığını düşünmeyiz bile. Kimbilir, böyle davranmayı aydın olmanın ilk koşulu sayıyorsunuz belki de... Fakat, «günah» etiketinin altında koskoca, ekonomik, sosyal, tıbbî birtakım gerçekler yattığını düşünmeden, bu gibi sözleri elimizin tersiyle itmenin asıl en büyük saplantı olduğundan haberimiz bile yoktur! Toplumsal gerçekçi bakış açısında, yüzlerce, binlerce yıldır halka yön vermiş, halkı ayakta tutmuş, şu veya bu etiket altında sürüp gelmiş birtakım, «yasa» niteliğindeki öğütlerin, atasözlerinin, bilimsellik adına, süpürülüp atılması diye birşeyin bulunduğunu sanmıyorum ben. Toplum, bilmem hangi bakanlığın reorganizasyon dairesi değildir. Toplum, çeşitli etkiler altında, kendini nasıl ayakta tutar, varlığını ve niteliklerini nasıl sürdürür, önemli olan, buna işlmektir. Yukarıya bir bölümünü çıkardığım «günah»lar acaba, Buyrukçu'nun —ve daha başkalarının— dediği gibi, gerçekten, «gerçek dayanaklardan, köklerden yoksun saplantılar» mıdır? «Gerçek dayanak», «gerçek kök» dediğimiz nedir?

Ben şu kanıdayım ki, ön-yargıyla halka yaklaşmak olanaksızdır. Masabaşı aydını tavrıyla halka sokulmak, onu anlamaya çalışmak güçtür. Kaldı ki Buyrukçu, hiç de masabaşı aydını değildir, halkın içinden gelme, sapaşğlam bir halk çocuğudur. O halde?

O halde, kullandığımız bazı söz dizileri üzerinde durmak, önce onların gerçekte ilişkileri bulunup bulunmadığını araştırmak zahmetine katlanmıyoruz çok zaman. «Nasılısınız?» diye sorana, hiç düşünmeden, «Teşekkür ederim. Siz nasılısınız?» karşılığını vermek neyse, kafa yapımızda yerini bulmamış klişe sözlerle gerçeğe bakmak da odur. Neyi neyle eleştiriyoruz? Neyi neye göre reddediyoruz? Anadolu insanını, sanıldığı gibi, birtakım «gizli güçler» değil, ilk bakışta dinselilik kovan «günah» yaftasının arkasındaki ekonomik, sosyal, politik, tıbbî güçler yönetir. Ancak, bilimsel bir nitelik taşımayan toplumlarda, örneğin bizde, insanlar, fizik - ötesi güçlerden emir alıyormuş gibi davranmak zorunludur. Öğretmen durumundaki kuşağın, öğrenci durumundaki kuşağı çekip çevirmesi, ona, binlerce yılın yaşama deneylerini bir çırpıda anlatması olanaksızdır. Hele de insanoğlundaki, kendi cinsinden birinin sözlerine önem vermemek, onun buyruğu altına girmemek gibi bir eğilim vardır ki, bu öğretmen kuşağı, kısa yoldan etkili olabilmek için, fizik-ötesi güçlere bağlanmaya zorlar. «Günah»ın, tanrısal «yasa»ın yerine ne koyabilirsiniz, bilimsel nitelik taşımayan bir top-

lumda? Bir tek «*günah*» sözünün arkasında, ciltlere sığmıyacak yaşama deneyleri, yaşama gerçekleri vardır; bunların hepsini bir kaleme nasıl aktarabilirsiniz genç kuşağa?

Yoksa, bize «*hap*» halinde geçmiş birtakım «*yasa*»lar, «*kural*»lar, sanıldığı gibi, köksüz, dayanaksız gerçeklerden, boş inançlardan, uyarlık —dışı tekerlemelerden ibaret değildir. Ben, derleyebildiğim «*günah*»larda, hiç değilse yüzde 90'ında, dinsel, boş inanç, «*hurâfe*» niteliği görmedim. Tam tersine, bunlar, somut, kaskatı yaşama gerçekleriydi. Yukarıya aktardığım «*günah*»lardan bazıları üzerinde duralım şimdi:

«*Geceleyin aynaya bakmak günahıdır*»: Bu söz, elektriğin henüz bulunmadığı günlerden kalmaz. Ocak ışığında, mum ışığında, idâre lâmbası ışığında, sapsarı, titrek, kör ışıkta gencecik insan yüzünün ne hal alacağını merak edenler varsa, baksınlar aynaya! Çizgilerle dolu, çirkin bir yüz, insanı on yıl kocaltır. İşte bunun için günahıdır, geceleyin aynaya bakmak. Ne güzel öğüt, değil mi? (Aydınlatılmamış gecede ki o yoğun, o kalın gölgelerin ve o belirgin seslerin aynanın içine doluştuğunu düşünün, korkmaz mı insan?)

«*Geceleyin ocak başını süpürmek günahıdır*»: Çünkü süpürge tutuşur ve yangın çıkar. Eskiden, bugünkü canavar itfaiye arabaları yoktu ki! O kırmızı arabaları, o hortumları, o sinyalleri, o canavar düdüklerini, o maskeleri, merdivenleri, o fiyakayı gören yangının ödü patlar! Eskiden, belediye —yani «*terkos*»— suyu da yoktu evlerde.

«*Çocuğu aynaya baktırtmak günahıdır*»: Ayna hakkında bilgisi bulunmayan çocuk, kendini aynada görünce şaşırır, korkar, keçileri bile kaçırabilir. Bu korku, onun beyninde birtakım karışıklıklar, dengesizlikler yaratabilir. (Kedileri, köpekleri, kuşları düşünün. Çocuk, ayna karşısında, bu hayvanlardan farksızdır.)

«*Çocuğun başına süpürgeyle vurmamak günahıdır*»: Niçin günahıdır, diye sorulunca, bazıları, «*çünkü çocuk, süpürge kadar kalır*» cevabını verirler. Oysa uydurma bir cevaptır bu. Doğrusu, süpürgenin üzerinde bir sürü mikrobu, tozun bulunduğudur. Başına süpürgeyle vurulan çocuğun ağızına, burnuna tozlar, mikroplar gider. Mikroplara karşı da, bizler gibi, bağışıklık kazanmamıştır henüz, çocuk. Pis yerleri temizlemek için kullanılan süpürgenin mikrop yuvası olduğu gerçeği nasıl anlatılsın çocuğa, başka türlü?

«*Süpürgeyi yere dayamak günahıdır*»: Çünkü süpürge ıgırlır, bozulur. Yeni bir süpürge ya emek, ya para ister.

«*Kesik saç yerlere atmak günahıdır*»: Var mı bu sözün dinsellikle, boş inançla bir ilgisi? (Adam, dünya güzeli karısını, yemeğinde saç kılı çıktığı için boşamış!)

«*Geceleyin kendi gölgenle oynamak günahıdır*»: Ayna için verilen karşılık, bunun için de geçerlidir. (Bazı yolcular, gece yolcuları, kendi gölgelerinden korur ve çıldırırlar.)

«*Geceleyin ışık çalmak günahıdır*»: Kapkaranlık köy, kasaba, kent... Ve bu sessizlikte ışık çalan biri... Ne dersiniz? Bugün, elektriğe ve gece yaşamasına karşılık, gece, geceliğini sürdürmektedir hâlâ! Gündüz hiç de dikkatimizi çekmeyen bazı sesler, geceleyin sınırlarımızı bozabilir. (Baykuşun, puhu kuşunun seslerini düşünün.)

«*Geceleyin ateşle oynamak günahıdır*»: Çünkü yangın çıkabilir. El ayak çekildiği bir sırada ise yangını söndürmek hayli güçtür.

«*Ateşe tuz serpmek günahıdır*»: Niçin? Çünkü tuz, ateşte patlar. Patlayan kızgın tuzlar, oradakilerin gözlerine gidebilir, yüzlerini yakabilir. Yoksa, öyle,

bulunmaz bursa kumaşı olduğu için değil... Dağ taş tuzdur bizde. (Buna karşın, tuz karaborsasından milyonlar yapanlar vardır, o da ayrı!)

«*Ayakta işlemek günahıdır*»: Önce, göze hiç de hoş görünmeyen bir durumdur bu. Sonra, sidik, üstüne başına sıçrar insanın.

«*Suyu soluk almadan içmek günahıdır*»: Güzel bir sağlık öğütüdür bu. Buz gibi suyu bir dikişte için bakalım, ne geliyor başınıza, ne hale geliyor mideniz! Onun için, bir bardak suyu en az üç kez soluklanarak içmeyi salık verirler hekimler (halk hekimleri). Tavuklara bakın, atlara bakın, itlere bakın... Biri damla damla içer, biri süzer, biri diliyle yalar suyu, şalap şalap diye. Niçin acaba?

«*Çom oturarak (çömelerek) yemek yemek günahıdır*»: Çünkü, sindirim organları sıkışır.

«*Sofrada lokma artırmak günahıdır*»: Çünkü: 1) İsriftir, 2) Güçlülükle kazanılmış ekmeğe saygısızlıktır, 3) Sofradakilerin iştahını etkiler, 4) Artık lokmanın görünümü hiç de hoş değildir (takdir ederseniz), 5) Artık lokmayı sonra bir başkası yiyebilir, yanlışlıkla, 6) Yoksul halkın çocuklarıyız; ola ki yarın bir lokma ekme bulamayız. En iyisi, bulmuşken, tıkabasa yemekdir.

«*Bardakta artık su bırakmak günahıdır*»: Halkımızın yüzde doksanı yoksuldur. Evlerde, genellikle, tek bardak kullanılır. 1) Sizin artığınızı bir başkası içmesin diye, 2) Çok yerde güçlülükle sağlanan içme suyu ziyan olmasın diye, 3) Kedi ve köpek de banabilir bardaktaki suya; böyle bir suyu bir başkası içmesin diye, bardakta su artırmak günahıdır. Anlaşıldı mı?

«*Ah çekmek of çekmek günahıdır*»: Ah da, of da üzüntü işaretidir. Üzüntü, sağlığı bozar. Üzücü olaylar, durumlar karşısında yılgınlık duyup ah veya of çekmek yerine, üzüntüden kurtulma yolları aramak yararlıdır. (Bir ah, altı saat tok tutar insanı. İki ah, oniki saat; demek ki, dört ah, yirmidört saat tok tutuyor. Yirmidört saat bir zırnık bile yemeyen kimse de herhalde çabuk ölü.)

«*Köpek yem yerken çanağına dokunmak günahıdır*»: Eh, isterseniz dokunun! Dokunun da, niçin günah olduğunu anlayın! Dinsellik, boş inançlık neresinde bunun? Kişisel çıkar, sınıfsal çıkar ve bunlara dokunmak da yal yiyen köpeğin çanağına dokunmak gibi birşeydir, aynı sonucu verir.

«*Su içenle konuşmak, onu konuşturmak, güldürmek günahıdır*»: Çünkü su, konuşanın veya gülenin soluk borusuna kaçır ve onun ölümüne yol açar. «*Su içene yılan bile değmez!*» sözü de bunun için söylenmiştir.

«*İçki alıp uyumak günahıdır*»: İçki, vücudun ısını yükseltir; yani kalori verir insana. Alkol, vücutta yandığı sürece, üşüme insan. Fakat alkolün etkisi geçince, birden üşümeğe başlar insan; uyku halindeyse korunamaz ve çeşitli organlarını üşütebilir. Kutup gezginlerinden çoğu, vaktiyle, yatarken alkol aldıkları için donup ölmüştür.

«*Rüzgâra tükürmek günahıdır*»: En iyisi, denemek bunu! Rüzgâra tükürün ve suratınızın ne hale geldiğini görün ki anlıyorsunuz niçin günah olduğunu. Ne ilgisi var bunun, dinsellikle, «hurâfe» ile? Rüzgârın mitolojik bir varlık olduğu inancını mı aşıyor bu söz size?

«*Ateşe tırnak atmak günahıdır*»: Ateşe kıl, yün, boynuz, yumurta ve kemik parçaları gibi şeyler atmak da günahıdır. Çünkü çok pis kokar bunlar. Bu ise, herkesi rahatsız eder. Soğan ve sarımsak kabuğu da öyle. Lâhana kökü de öyle.

«*Sıcak kül dökmek günahıdır*»: Ya külün içinde ateş parçaları varsa? Kim söndürecek yangını?

«*Geceleyin tırnak kesmek günahıdır*»: Az ışıkta göz görmez ve bıçak, tırnağın etini de kesebilir. Şimdiki tırnak makasları, törpüleri yoktu ki o zamanlar. Kör ışıkta tırnak kesilir mi?

«Kaynar suyu yere dökmek günahdır»: 1) Kaynar suyun soğuk yere değmesiyle birlikte sıcak bir buhar yükselir ve yüzünüz haşlanır, 2) Ola ki o yerde ekili dikili birşeyler de vardır, yakar kavurursunuz. Başka?

«Çörekotunu ortalığa saçmak günahdır»: Bilindiği gibi, çörekotu, peynire ve ekmeğe katılır. Yerlere saçılmış çörekotu, hem kendi değerini düşürür, hem de peynirin ve ekmeğin.

«Yerde yemek yerken sol eli yere dayamak günahdır»: Mide, sol yandadır da ondan. Gergin mideye yemek doldurmak, doğrulunca rahatsız eder insanı.

«Eşiğe oturmak günahdır»: 1) Eşikte sürekli hava akımı vardır, hasta eder insanı, 2) Gelip geçene engel olunmuş olur, 3) Gelip geçenin elinden birşeyler dökülebilir başınıza.

«Akşamdan sonra vücuttan diken çıkartmak günahdır»: Diken, dikiş iğnesinin ucuyla çıkarılır. Az ışıktaki iğneyle oynanılır mı?

«Akşamdan sonra süpürge süpürmek günahdır»: Az ışıktaki veya karanlıkta toz gözükmez. Böylece, sağlığa aykırı bir iş yapılmış olunur. Çünkü akşam, herkesin evde toplandığı saattir. Yemekler de ortadadır.

«Sol el ile yemek yemek günahdır»: 1) İnsanları sağ ele göre düzene sokma (hizaya getirme) gereksinimi, 2) Yürek, vücudun solundadır. Sol, kolu, dolayısıyla sol yanı yormamak gerekir, 3) Müslümanlar, helâda sol ellerini kullanırlar, 4) On kişilik bir ailenin, yer sofrasında, kaşık kalıbı bağdaş kurup oturduğunu düşünün. Biri sağ eliyle, öbürü sol eliyle kaşık sallarsa ortadaki karavana, sonuç ne olur? 5) Bir de, toplu çalışan kol işçilerini düşünün...

«Akşamdan sonra taş atmak günahdır»: Açıklamak gerekir mi? Karanlıkta kimbilir kimin başını yarar, kimin camını kırar o taş!

«Ateş üzerine su dökmek günahdır»: Suyun azı, ateşi harlandırır; çoğu ise, bir anda buhara dönüşür ve suyu dökenin elini, yüzünü haşlar. Ayrıca, savrulan küller de yakabilir insanı.

«Yiyecekleri açıkta taşımak günahdır»: 1) Mikrop kapar, 2) O yiyeceği satınalamıyacak durumda olanların imrenmelerine yol açar, ki bu da başlıbaşına bir üzüntü kaynağıdır, kendini bilen için.

«İki bayram arasında düğün yapmak günahdır»: Oğlanevi, bayramlarda armağan göndermek zorundadır kızevine. Bayramda armağan gönderen oğlanevi, arkasından düğün yaparsa, yaklaşan bayram için de ayrıca armağan göndermek zorunda kalır. Üstüste üç yük, ailenin bütçesini yıkar. İşte bu yüzden, iki bayram arasında düğün yapmak günahdır. Gördüğünüz mü ekonominin marifetini?

«Perşembeden gayri günlerde çamaşır yumak günahdır»: Eskiden Cuma, bugünkü Pazar yerineydi; Perşembe ise Cumartesi demektir. Dar gelirlilerde kadın, sudan, sabundan, birtakım çamaşır gereçlerinden arttırım sağlamak için, haftada bir gün, Perşembe günü çamaşır yurdu. O gün, aynı zamanda, haftalık veya onbeş günlük ekmeğin de yapıldı. Sonra da tertemiz banyo yapıp, erkeğin koynuna girilirdi. Çünkü Cuma, arapça «Cim'a» dan gelmektedir. «Cim'a» ise, karı-kocanın cinsel yaklaşması anlamındadır. Gide gide, bu «Cim'a», Cuma oluvermiştir. Çalışan aileler bugün de, haftanın her türlü yorulmuşunu Pazar günü çıkartmıyorlar mı? Dün de Cuma idi dinlenme günü. Ancak, bugünkü banyo ve çamaşır kolaylığı dün bulunmadığı için, bu iki iş, haftanın bir belirli gününe konulmuştu. Bundan başka, Perşembe temizliğinin, Cuma günkü namazı da amaçlaması sözkonusudur. Perşembeyi Cumaya bağlayan gece anakarnına düşen dölün uğurlu ve hayırlı olması için tertemiz vücut ve çamaşırarla kılınan Cuma namazından elbette ki birtakım yardımlar beklenmek-

tedir. Bu, işin dinsel yanıdır. Ama, dediğimiz gibi, temelde ekonomik etmenler yatmaktadır.

«*Soluna yatmak günahtır*»: Yürek ve mide soldadır. Uzun süre sol yana yatılırsa, yürek ve mide sıkışabilir; kan dolaşımı ve sindirim güçleşebilir; bu yüz-
ren uyku, karabasanla dolar ve sağlık bozulur.

«*Yemek yerken konuşmak ve gülmek günahtır*»: Yoksul insanlar ve aileler içindir bu yasa. Yoksul ailelerde yemek, birkaç dakika sürer. Çünkü herkesin işi-gücü vardır. Kısa zamanda, konuşulup gülmüşülerek yenilen yemek, yemek parçalarının soluk borusuna kaçması gibi terslikler doğurabilir. Ama, varlıklı ailelerin saatler süren yemekleri için böyle bir sakınca sözkonusu değildir. Hem de onların, gülerik iştahlarını artırmağa «ihtiyaçları» vardır. Yoksulun iştahı, önündeki yemek kadardır.

«*İdare lâmbasında sigara yakmak günahtır*»: İdare lâmbasının isî, üç sigarada bir adamı öldürecek kadar yoğundur.

«*Aybaşılı aybaşılı, lohusa ziyaretine gitmek günahtır*»: Ukalâlık etmiş ol-
maktan korkarım; en iyisi, iyi bir hekim bulup, bunu ona sormalı. Dinle, imanla, inançla bir ilgisi yoktur bu «günah»ın.

«*Yazılı kâğıdı yerlere atmak günahtır*»: Bu yasak, ilk bakışta Kur'an'ı düşündürüyorsa da, kökünde yine ekonomik sıkıntılar yatmaktadır. Eskiden, bir lokma kâğıt bulmak bile çok güçtü. Bir lokma kâğıt, bir lokma ekmek demektî. Padişahın fermanı, kâğıt üzerindeydi. Gurbettekinin selâmı, kâğıt üzerindeydi. Senetler, tapular, sözleşmeler, muskalar, kâğıt üzerindeydi. Ve tabii, Kur'an da... Halkın yüzde doksanı okuma yazma bilmediği için, her yazılı kâğıt, Kur'an yaprağı sanılırdı.

«*Kadının, erkeğin önünden geçmesi günahtır*»: Toplumların «*kadın*» anlayışına sıkısıkıya bağlı bir kuraldır bu. Aslolan «*erkek*»tir, bazı toplumlarda. İkincisi, işe ve savaşa giden, gitmekte olan erkeğin önünden geçen güzel bir kadın, o erkeği yolundan eğleyebilir. Bunu yalnızca erkeğin kadına üstünlüğü biçiminde yorumlamak yetmez, bir de bu yanı var işin.

«*Bulaşık suyunu helâya dökmek günahtır*»: Çok önemli bir yasaktır bu, hem de çok yönlüdür. Eskiden, bugünkü helâlar, kanalizasyon düzeni yoktu, herşey gözler önündeydi. Sofrayı düşündüren bulaşık suyunun helâda görülmesi, herhalde, iyi etki bırakmazdı insanda. Sonra, eyde, bulaşık suyuyla beslenecek hayvanlar vardı. Sonra, bulaşık suyundan yararlanabilecek sebze bahçesi vardı. Sonra bulaşık suyundan çöplenecek kuşlar, kediler, itler, böcekler vardı. Bulaşık suyunu helâya dökmemekle, işte bu kadar çok yarar sağlanabiliyordu. Tabii, en başta, sofradaki nesnelere helâda görülmesi tehlikesi...

«*Abdest alanın suyundan alıp içmek günahtır*»: Çünkü, abdest almakta olan kimsenin el ve ayaklarının kiri, sizin suyunuza sıçrayabilir. Veya sizin kirli damlanız, abdest almakta olanın üzerine düşebilir.

«*Ateşe tükürmek günahtır*»: Yukarıda açıklanmıştır. Ayrıca, ateşe tükürmek için tuu diyen kimsenin, soluğuyla külleri ve kıvılcımları saçması da sözkonusudur.

«*Yuvadaki yavruları ellemek günahtır*»: Ana kuş, yavrularının ellendiğini anladığı an, o yuva yıkılmış demektir; ya yavruları atar yuvadan, ya da başka yere taşır yavruları. Yavruları oracıkta bırakıp gittiği de olur. Önemli olan, kendi canıdır.

«*Delife parmak sokmak günahtır*»: Ya akrep vardır, ya çiyân...

«*Esnerken eli ağza kapatmamak günahtır*»: Kapatmayın da, o güzel ağzınızın içini gösterin âleme! Üç tane sarı, iki tane pilâtin, sekiz tane boş, beş tane çürük... ve paslı bir dil!

«Çirkefe taş atmak günahdır»: Açıklyalım mı?

İşte, ilk aklınıza gelen «günah»ların kökleri, kökenleri, temelleri, dayanakları bunlar. Var mı bunlarda dinsel bir yan, boş inançla ilgili bir yön? Başta da belirttiğimiz gibi, «günah» etiketinin arkasında, koskoca bir yaşama gerçeği, bir yaşama deneyi yatmaktadır. Hiçbir «günah», temelsiz, köksüz, kökensiz, dayanaksız değildir. Ekonomik, sosyal, politik, sağlıksal zorunluklar ve konular, «günah» etiketi arkasında, uyulmasında yarar görülen birtakım kurallara haline getirilmiştir. Toplum, yeni kuşakları ancak böyle eğitebilir, denetleyebilir. Yukardaki sözlerden «günah» sözcüğünü kaldıralım ve yerine başka bir sözcük koymağa çalışalım; ne koyabiliriz? «Yasak» sözcüğü yeterli midir? Hayır! «Yasak» sözcüğünü, daha çok, insanlar ve yöneticiler kullanırlar, soğuk bir sözcüktür; insanda, yasağa uyma isteği değil, uymama isteği uyandırır daha çok. Peki, «günah»ın yerine uzunca bir açıklama koyabilir miyiz? Hayır! Uzun lâfla sabırsız genci eğiltmek olanaksızdır. Kısa, kesin, öz olmalıdır söz, buyruk. Bir de, eğer tanrıya inanılıyorsa, tanrısal; inanılmıyorsa, bilimsel bir ağırlık taşımalıdır. Bilimsel bilgilerle yetişmiş bir kafaya elbette ki gereği yoktur bu «günah» lı kuralların. Ama, düşünölsün ki, halkımız okulsuzdur. Onun kitabı «günah» etiketi arkasına sığınmış bu bilgin sözleridir, bu bilge sözleridir, bu Lokman Hekim sözleridir. Ve bu sözler, taş gibi somut, ateş gibi gerçek, yaşama deneylerinden çıkarılmış, sapasağlam sözlerdir. Toplumun ayakta kalış serüveni gizlidir bu sözlerde; ama, hiçbiri, en küçük bir giz taşımamaktadır içinde.

Küçüktüm. Bit çoktu o zamanlar. Okulda, ilk derste, odun sobasına yakın oturmuş arkadaşlarımızın enselerinde, omuzlarında, saçlarında yürür gezerlerdi bitler. «Öğretmenim, bit!» diye, işaret parmağımızı arkadaşımızın ensesine uzatmamız yeterdi. Öğretmen, o arkadaşımızı evine yollardı. Arkadaşımız ya dönerdi okula, ya dönmezdi birdaha; belki de sabun ve temiz çamaşır yoktu evinde.

Anımsıyorum: büyükler, biti parmakları arasına alır, örseler ve atarlardı. «Niçin ezerek öldürmüyorsunuz mereti?» dediğimizde, «Günahdır oğlum. Şöyle şöyle yapıp atacaksın» derlerdi. Şaşar kalırdık bu kafaya! Biti ezerek öldürmek niçin günah oldu?

Zamanla anladım, niçin öyle yaptıklarını. Ezerek öldürmüş olsaydılar, parmakları, bitin kaniyla kirlenecekti. Nerede ve nasıl yıkayacaklardı ellerini? Önemli olan, biti öldürmek değil miydi? Örselenince ölüp gidiyordu meret. Büyükler, bizim şaşkınlığımız karşısında, uzun uzun açıklamalarda bulunmayı gereksiz bulurlardı. Kimbilir, belki de bilmiyorlardı biti ezerek öldürmenin sakıncasını, «günah» deyip çıkıyorlardı işin içinden. Ama biz, nedenini bilmesek de, büyükler gibi yaparak kurtuluyorduk bittten ve kirlenmekten.

Bu halkın romanı, şiiri, öyküsü, tiyatrosu yazılırken, her sözcük üzerinde, her deyim, her atasözü, her öğüt, her söz kııntısı üzerinde önemle durulmalıdır. Yoksa, bu halkın dünyasına girmek çok güçtür, bu halkın sanatını yapmaksa, gücün gücü!

incelemenin gerekliliği

Yansıma'nın altıncı sayısı, **Tekin Sönmez'in** yürekli tutumu ve dirençli çabalarıyla, «Günümüz Türk Hikâyeciliği Özel Sayısı» adı altında çıktı. Son iki yılın iyice alevlenen öykücülük tartışmaları ortamında böyle bir antolojinin gerekliliği elbette su götürmezdi. Birbirinden güzel ve başarılı öyküler yayımlandı bu antolojide... Aralarında, estetik yanlışları, toplumsal bilinç perspektifinden gelen çarpıklıkları gizlemeyi çok iyi bilen yazarların kaleminden çıkma öykülerin de yer aldığı yirmi dokuz öykü... Ama yine de günahları ve sevaplarıyla bu öykülerin, «Günümüz Türk öykücülüğünden» önemli bir kesiti yansıttığını söyleyebiliriz. Özel sayıdaki bu estetik çabaları nesnel ve toplumcu yöntemle incelemeyi başka bir yazıya bırakarak, özel sayının bir özelliğine yaklaşalım. Derginin son sayfalarında; bir bölümünün öykülerinin de bu sayıda yer aldığı yazarlara: «Türk Hikâyeciliği Üstüne Düşünceler» başlığı altında görüşleri sorulmuştu. Yirmi dokuz öykücü, eleştirmen, romancı ve şairin, «Türk öykücülüğü üstüne düşünceleriniz?» sorusuna verdikleri yanıtlar; düşünce ve anlayış ayrımlarını, edebî olaylara bakış özelliklerini, (Ve bu arada yanlışlarını da...) yansıtmaları bakımından çok ilginçti.

Genellikle iki öbekte toplayabiliriz soruşturma yanıtlarını: (a) Sorunun sınırları içinde kalma sıkıntısına katılan yazarların, konuyla ilgili görüşlerini yansıtan yanıtlar; (b) Soruyu hiç sorulmamış farzederek, çok dolu oldukları konularda konuşmayı seçmiş olan yazarların verdikleri yanıtlar.

Rıfat Ilgaz, Hasan Hüseyin, Tarık Dursun K., Eray Canberk, Aydın Hatipoğlu, Bedrettin Cömert, Necati Tosuner, ve Taner Akyüz'ün yanıtları, ikinci maddede nitelmesini yaptığımız yanıtlardan. Hele **Aydın Hatipoğlu**, bu konuda içtenlikle davranarak şöyle söylemekten kaçınmamış: «O kadar sınırsız bir alan bırakılmış ki, insan bu kez ne düşüneneğini şaşırıyor. Ama sanırım, hikâyeciliğimizin nereden gelip nereye gittiğini falan anlatmamız değil beklenen. Ya da benim sözünü etmek için fırsat kolladığım o değil.» (s. 174) Bu çeşit soruşturmalarda çok sık görülen bir olgudur bu. Yazar, sorunun ortaya konuş biçimini ya «çok sınırlı» ya da «sınırsız» bularak, kendinde yeniden anlamlandırır, biçimlendirir. Ve bu yeni biçimlendirme üzerinden düşüncelere, değerlendirmelere girer. Bu soruşturmada da böyle oldu işte. Yazarların bir bölümü, soruşturma sorusunu kendilerine yeniden sorarak, yanıtlar gönderdiler. Önce, kısaca bu yanıtların belirgin niteliklerini gözden geçirelim.

Rıfat Ilgaz, «mizâh öyküsü» biçiminde bir ayırımın yanlış olacağını, incelemelerin salt «öykü» kavramı üstünden yapılması gerektiğini belirterek kendi öykücülüğünü savunmaya girişiyor. **Hasan Hüseyin**, kapitalist ve ticarî şartlandırmalardan yakınlıkla, her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da bu tutumun bazı önemli çarpıklıklara ve yanlışlara yol açtığını be-

lirtiyor. **Tanık Dursun K.**, ihtiyatla konuşmayı seven bir yazar. Soruşturmalara verdiği bu tip yanıtlarla da ünlü. **Eray Canberk**, öykücülüğü değil, geniş anlamıyla sanatı ele alarak, durumu çağdaş gerçeklik açısından saptamaya çaballıyor. **Bedrettin Cömert**; «Bugünkü hikâyeciliğimiz üstüne böyle özet halinde konuşmak yanlış olur kanısındayım.», dedikten sonra, bugünkü öykücülüğümüz tartışmasına katılanların davranışlarını psiko-seksüel yönden eleştiriyor. Bu ayrıntı üstünde bir buçuk, sayfa kadar derinleşmekte bir sakınca görmüyor. (Bu yanıt daha sonra Barış gazetesinde de yayımlandı. Barış, bazı soruşturma yanıtlarını yayımlamaya devam edecek.) **Necati Tosuner**'e kalırsa Türk öykücülüğünün bugün için en önemli sorunu «Yenilik Hikâyesi» adı altında ileri sürülen görüş ve anlayışlar... **Taner Akyüz** de, **Bedrettin Cömert** gibi. Belli bir ayrıntı üstünde gereğinden fazla derinleşmekten kendini alakoyamıyor. Ayrıca, sözünü ettiği sorunun «hiç bir eleştirmen tarafından» saptanarak irdelenmediğini, değilmediğini ekliyor.

Bu yazarların ileri sürdükleri görüş ve düşünceler üstünde uzun uzun tartışılabilir. Belki de konu dışı, sağlam ve yararlı bir diyaloga yaslanan tartışmalar yapılabilir. Ama benim asıl üstünde durmak; eleştirisine girişmek istediğim, (a) maddesinde belirttiğim niteliğe uygun yanıtlar vererek «Türk Hikâyeciliği Üstüne» görüşlerini yansıtan yazarların açıklamaları...

Samim Kocagöz, özlü yanıtında, bizde öykücülüğün çok kısa zamanda uzun yollar aldığını söyleyerek, olumlu bir gelişme görüşünden yana olduğunu belirtiyor. Bu konuda Prof. Otto Spies'in «Türkler, batıların üç yüz yılda geliştirdikleri roman ve öyküyü geliştirmeyi yüz yıla sığdırdılar...» biçimindeki açıklamasına yaslanıyor. Edebî kalıp ve klişeleri batıdan aynen alarak, yerli bileşimlere varmayı deneyen öykü ve romancıları düşündükçe **Spies** ve **Kocagöz**'ün görüşlerine hak vermemek elde değil. Ne var ki, bu gerçekte bir gelişmeyi değil; tam tersi, taklitçiliğin batağına saplanarak yerinde saymış olmayı gösterir. Öykü ve romancılığımızın batıda ilgiyle karşılanmasının gerçek nedenleri, aslında çok daha başka yerlerde yatmaktadır. Doğulu az gelişmiş toplumların ürettiği edebî ürünlerin doğu ya da batı gelişmiş toplumlarında «yabancı» ve «şaşırtıcı» olarak karşılanmasında...(1)

Ceyhun Atuf Kansu, şairce duyarlılığını kullanarak, öykü sorununa «şiirsel duyarlık» açısından yaklaşıyor. Dille ilgili estetik yapıya önem veriyor: «Türkçeye aşılansız öyküdür, ya da öyküye aşılansız Türkçedir.» Önemli bir saptamada bulunuyor: «En çok kendilerini anlatanları sevdim. Doğrudan doğruya kendilerini anlatanları.» (s. 163) Ne var ki, bu doğru saptama **Ceyhun Atuf Kansu**'da soyut ve bulanık olmaktan kurtulamıyor. **Kansu**, bu yargısını pekiştirecek nesnel açıklamalarda bulunamıyor: «Genel şeyler söyleyeceğim.» diyerek bu kanımızı sağlamlaştırıyor. Sınıfsal kökenli bir öyküye inanmadığını, insansal bir kökeni kendine yakın bulduğunu açıklıyor. Oysa bir öykü her iki köken görünümünde de olabilir. Ayrıca sınıfsal kökenli öykülerin insansal yönden zayıf olduğunu savlamak oldukça güçtür. **London**, **Istrati** ve **Gorkı** öyküleri **C. A. Kansu**'nun bu görüşünü çürütecek yapıdadır.

Günümüz Türk öykücülüğü üstüne derli toplu düşüncelerini açıklayan bilenenlerden biri de **Ahmet Köksal**. Eleştiriciliğinden, incelemeciliğinden gelen bir tavırla ve zengin malzemeyle sorunun üstüne eğilmiş **Ahmet Köksal**. Son yılların edebî olaylarını iyi izlediği açıklamalarından seziliyor. Şema-

tizme kaymadan güncel edebî olayları değerlendirmeyi biliyor. **Ömer Faruk Toprak** da dikkatli bir edebiyat adamı olarak ilginç gözlemlerde bulunuyor. Sözü şöyle bitiriyor **Toprak**: «Çağdaş edebiyatımızın öykü dalında değerli isimler var. Yalnız eserleri iyice incelenmiyor, hatta bazıları hiç incelenmiyor. Kaynayıp giden değerli kitaplar öyle çok ki... Bu şiir dalında da, roman, öykü dalında da böyle Edebiyatçılar birbirlerini sevmiyor. Edebiyat dergileri birbirlerini yok sayıyor. Oysa önce sanatçılar, yazarlar, ozanlar çağdaşlarını sevmelidirler.» (s. 165)

Bazı değerli edebî ürünlerin gereğince incelenip eleştirilmemesini, okura duyurulup, tanıtılmamasını iki ana nedene bağlayabiliriz: **a.** Edebiyatımızda, bütün edebî olayları sağlam eleştirel perspektiflerden değerlendirebilecek yeterlikte, yeteri kadar eleştirmen yoktur. **b.** Bu yeterliği ve namusu taşıyan eleştirmenler, büyük yayınevlerinin ticarî reklam kampanyaları karşısında çaresiz kalmakta; edebî bir dürüstlük taşıyan inceleme ve yazılarını yayımlatmakta güçlük çekmektedirler. Bu genel tablo karşısında bazı değerli yapıtların güme gitmesi, okurun ilgisini çekememesi doğaldır. **Ömer Faruk Toprak**'ın bu saptaması **Hasan Hüseyin**'in soruşturması verdiği yanıtla dolaylı bir ortaklığa girmektedir.

Öykücülerimizde benim gördüğüm eksik yönlerden biri de yeteri kadar kuramsal çalışmalarda bulunmamalarıdır. Eline kâğıdı kalem alan, makinasının silindirine kopyalı kâğıdını geçiren her yazar gerekli kuramsal hazırlıkları yapmadan çalışma masasına çökmektedir. Öykü, şiir, roman yazan birinin en genel sanat ve edebiyat kuramlarından habersiz olması utanılacak birşeydir. **Muzaffer Uyguner** soruşturmaya verdiği yanıtla bu soruna çok dolaylı bir yoldan dokunmakta ve öykücülerimize. **Nikolay Haytof**'u incelemelerini öğütlemektedir. Kuşkusuz sanatçı, edebiyatçı pratik sanat ürünlerinden yararlanmasını, onları incelemesini bilmelidir. Ancak bu incelemenin gerektirdiği bakışaçıları, estetik incelikler, toplumsal perspektifler, şıpınışi bir kalemde pratik edebiyat ve sanat ürünlerinin incelenmesiyle edinilemez. Kuramsal çalışma zorunludur. Son yıllarda bu alanda yazarlarımızı doygunluğa eristirecek bazı önemli yapıtlar çevrilerek yayımlanmıştır. Bazı yerli edebiyat adamlarımızın çalışmaları da hayli ilginç, hatta önemlidir. (Bu konuda çok önemli bulduğum yeni bir çalışmayı anmak isterim burada: **Berna Moran**'ın, Ed. Fak. Yayınları arasında çıkan, «Edebiyat Kuramları Ve Eleştiri» adlı çalışmasını...) Sanatçı, edebiyatçı bu çeşit çalışmalara iteklemelidir kendini...

Talip Apaydın da öykücülüğümüzün mutlu yollarda gelişmekte olduğuna inanan yazarlardan. Yalnız soruna son derece öznel bir açıdan yaklaşarak bazı öyküleri okuyamadığını, okuyamamasının öznel nedenlerini göstererek açıklıyor. Toplumsal gerçekçi çizgide bir yazar olarak, öyküde bunalıma, süse, biçimciliğe karşı çıkıyor. Ne var ki, biçimci şematizmi uygulayanları yererken, şematik gerçekçiliğin basit düzeylerinde dolanan yazarları unutuyor.

Hasan Hüseyin, yanıtında belli başlı iki ana olguya değiniyor. Bazı yazar ve yapıtların dikkatli, planlı bir biçimde ileri sürülmesine, reklam edilmesine... Bir de, bizde artık iyiden iyiye tartışmalarla kuşkulu bir duruma girmiş olan ödüllemelere... **Ömer Faruk Toprak** da aynı konuda endişelerini belirtmişti. Şöyle diyor **Hasan Hüseyin** planlama ve tezgâhlama konusunda: «Ben daha baskıya verilmemiş yapıtlar üzerinde ne gibi pazarlıklar döndüğünü, eleştiricileri ve seçicileri etkileyecek reklam kampanyasının nasıl olması gerektiğinin planladığını gördüm. İki gün sonra da bana

birileri, Falanca yapıtı okudun mu?, dediği zaman nefretle yere tükürdüm.» Evet, reklam ve tezgâhlamalar bazan o denli açık ve rahatsız edici bir biçimde yapılmaktadır ki, okurda tiksinti ve nefret uyandırmaktadır. Bu nefretin temelinde gerçekten değer taşıyan bazı yapıtların klikçilik yüzünden gereken ilgiyi görmemesinin doğurduğu psikolojik bir olgu da yatmakta ve okur çoğu kez bu konuda derin bir umutsuzluğa saplanmaktadır. **Hasan Hüseyin**'in takıldığı ikinci sorun ödüllemeler, fodullamalar... Bu konuda ilginç ve düşündürücü sorular soruyor: «...biz de bir sürü ödül var. Bu ödüllere kimler katılır, hangi yapıtlarla katılır; seçiciler kimlerdir; değerlendirmeler hangi koşullar altında yapılır, bunların açık seçik bilinmesi gerekir.» (s. 167)

Son yıllarda edebiyat ödülü veren bazı kurumlar, yazar ve okur çevrelerince kıyasıya eleştirildiği haide; bu kurumların sorumluları, bu eleştiriler hiç yapılmamış gibi davranmakta ve bildiklerini okumaktadırlar. Oysa eleştirilerin yapısında yer alan bazı «istekler» son derece haklı ve nesnel niteliktedir. Sözgelimi, yapıtların seçiminde etken olan gerekçelerin yayımlanması istenmektedir. Değişmez değerlendirme kurulu ilkesine karşı çıkmaktadır. Belli zaman aralıklarıyla değerlendirme kurulunu oluşturan kişilerin değişmesi dilenmektedir. Bu gibi eleştiri ve istekler gün geçtikçe çoğalmakta, eleştirilere hedef olan kurumdan ne bir ses, ne bir nefes çıkmamakta, okurun da bu kurumun verdiği ödüle karşı güveni gün geçtikçe sarsılmaktadır. (Türkiye Sanatçılar Birliği Yönetim Kurulu tarafından, Sait Faik ödülü ile ilgili olarak Darüşşafaka Yönetim Kuruluna gönderilen iki sayfalık eleştiri mektubunun ortadan yok edilmesi çok ilginç bir olaydır.)

Türk roman ve öykücülüğünün önemli adlarından **Fakir Baykurt**, soruşturma yanıtına isteksizce başlıyor. Ama bir paragraf sonra başlamış olmanın verdiği itkiyle, öykücülüğümüz üstüne düşündüklerini derli toplu yazıyor. **Baykurt**'un «güdümlülük» konusunda ilginç bir görüşü var. «Bir zamanlar çok başımıza kakılırdı: Güdümlü bir edebiyat mıdır bu? Bir edebiyatın güdümlü olması, yani bir sorumluluk yüklenmesi ayıp değildir. Ayıp olan sorumsuzluktur. Sanatın gereklerini gözden kaçırmadan bunu yapabilen edebiyatçıya kimse kusur bulamaz. Üstelik, (Herkes buna uysun) demiyor kimse. Bu öyle (gönüllü görünen bir zorunluk)'tur ki, paşa gönül isteyen sokulur bu zorunluğa. Rizki çoktur, alkışı azdır, başarı oranı da azdır böyle bir edebiyatın.» (s. 168) Toplumsal işlevi güçlü edebiyatı, olur olmaz yer ve zamanlarda güdümlülükle suçlamak ve böyle bir işlevi yerine getiriyor diye küçümsemek isteyen bireyci kentsoylulara verilmiş çok güzel bir yanıtır bu. **Edebiyatta özgürlükten, bağımsızlıktan yana olanlar, aynı özgürlük ve bağımsızlığı, «seçme ve bağlanma» durumunda olan yazarlara da tanımak zorundadırlar.**

Demirtaş Ceyhun, son yıllarda edebiyatımızda canlı ve hareketli bir öykü yaşantısı bulunduğu inanmayan yazarlardan. **Hasan Hüseyin, Bedrettin Cömert** ve **Necati Tosuner** gibi... «Hemen daha baştan belirtmeliyim ki, edebiyat çevrelerindeki bugünkü genel kanının aksine, öykücülüğümüzün halen parlak bir dönem yaşadığı görüşünde kesinlikle değilim.» **Ceyhun**'un bu konudaki görüşünü kesinlikle ortaya koyması şaşırtıcı. Bu konuda çok sağlam ve sarsılmaz kanıtları, kanıtları var gibi görünüyor. Yanıtında kendi bakış açısından Türk öykücülüğünü dönemlere ayırarak sergiliyor. Bu sergilemeyi yaparken, edebiyatın toplumsal olaylarla olan ilişkisini gözden ırak tutmuyor. **Demirtaş Ceyhun**, edebiyatla toplumsal olayların sıkı sıkıya bağlantılı olduğuna inanan bir yazar. Bu doğru inancı,

yanlış bulduğumuz bir sonuca sürüklüyor onu. «Aslında edebiyatın görevinin dolaylı değil, doğrudan olması gerekir...» (s. 170) Oysa çağdaş toplumcu sanat kuramlarında da belirtildiği gibi, edebiyat toplum ve bireyler üstünde işlevini doğrudan (direct) bir yolla gerçekleştirmez. Dolaylı, zaman zaman silik ve belirsiz; zaman zaman da hamleler biçiminde gerçekler. (**Giyörgi Lukacs** ve **Ernst Fischer** de bu kanıdadırlar.) Soruşturmaya verdiği yanıtın havasından anladığımızı göre **Demirtaş Ceyhun**, önceden ilkeleri saptanmış, planlı, programlı bir toplumcu edebiyattan yana. Böyle bir edebiyat biçiminin sakıncaları üstünde daha önce, ben de başka yazarlar da durmuştuk. Tekrarını «zaman ve zemin» bakımından şimdilik gereksiz buluyoruz.

Pratik sanat faaliyetlerini, kuramla birlikte bir arada yürüten sanatçılar her zaman ilgimi çekmiştir benim. Son yılların en iyi öykücülerinden biri olmayı başaran **Füruzan** işte bu çeşit sanatçılardan. Ne yaptığını, neyi gerçekleştirmek istediğini biliyor sanırım. Öyküleri dışındaki yazılarında; (Konuşmalarda, soruşturma yanıtlarında...) büyük bir tutarlılık içinde gibi görünüyor bana. Soruşturmaya verdiği yanıtta bir cümlesi dikkatimizi çekmelidir. Şöyle diyor yazar: «Okuyucu şimdi, sanatçının hemen ardında bir yerde duruyor. Okuyucuyla sanatçının arasında büyük bir öğreti uzaklığı yok kanımca.» (s. 171) **Füruzan**'da böyle bir kanı varsa; (ki buna kuşku yok,) olumlu ve mutlu yollarda sanatını geliştireceğinden emin olabiliriz. Okurla ilgili bu önemli saptama daha önce de yapılmıştı. (2) **Füruzan**'ın bu konuda bilinçli olması sevinilecek şey.

Mustafa Öneş, Doğan Hızlan ve **Eray Canberk** değişik açılardan yaklaşıyorlar soruşturma sorusuna. Sözgelimi **Mustafa Öneş**, kısa ve kalın çizgileriyle öykücülüğümüzü incelemenin ne yolda yapılması gerektiği konusunda «küçük bir uyarı»da bulunurken, **Doğan Hızlan**, edebiyatımızda alışılmış bir tutuma ve uygulamaya karşı çıkıyor: «Bir hikâyecinin neden hep romana geçmediği sorulur, sanki roman ille de hikâyenin doğal bir sonucuymuş gibi. Ben o kanıda değilim; hikâye türü tek başına, bir sanatçının bütün yaşamı boyunca yazacağı tek tür de olabilir.» (s. 173) **Doğan Hızlan**, gerçekten edebiyatçılarımızın tuhaf bir alışkanlığına dokunuyor. Türk edebiyatında böyle yerleşmiş yanlış kanı ve alışkanlıklar çok. Örneğin bunlardan biri de tek bir dalda ürün vermiş bir yazarın, başka dallarda ürünlerle ortaya çıkınca yadırganması. Sanılıyor ki, şair oturur şiirini, öykücü de oturur öyküsünü yazar. Daha gerçeği, sanılıyor ki bu ille de böyle olmalıdır. Yanlıştır bu sani. **Öykücülük, şairlik bir meslek değil, ama edebiyatçılık, yazarlık bir meslektir.** Edebî biçimleri değiştirmek ve kullanmak; bir ressamın yağlıboya, suluboya ya da karakalem çalışmayı seçmesi gibidir. Edebî yaşantı, edebî duyarlık; kısacası edebiyatçılık sözkonusu oldu mu; edebî biçimleri birbirinden ayrı ve bağımsız düşünmek hatalıdır. Gerçekte edebî biçimler, birer teknik ve üsluptan ibarettirler.

Tomris Uyar, kısa yanıtıyla, Yeni Dergi'deki yazısının uyandırdığı olumsuz yankıları silmek istiyor gibi göründü bana. (3) «Türk hikâyeciliği üstüne düşünürken, akla ilk gelen sorunlardan biri, Şiir-Hikâye ilişkisi oluyor.» (s. 176) Nedeni de: «Yüzyıllardır edebiyat birimi olarak Şiir'in ağır bastığı ya da başı çektiği, itici güç olduğu bir ülkede son yıllarda hikâyenin beklenmedik bir çıkış» yapması, «beklenmedik ölçüde ilgiyi çekmesinin ileri sürülmesi...» Oysa bu ileri sürmeyi ilk yapan, ilk başı çekendi kendisi, anımsadığımızı göre. **Tomris Uyar**'ın böyle bir çıkıştan sonra, şimdi bir kenara çekilip, olanı biteni seyretmeye kalkması şaşılacak şey. Yeni

Dergi'de birkaç ay önce yayımlanan ve tepkilerle karşılanan yazısı halen hatırlardadır sanırım.

Soruşturma yanıtlarını toplu olarak okuyunca, öykücülerin, sanatçıların edebiyatımızdaki eleştirel çalışmaları gereğince ve iyi izlemedikleri sonucuna vardım ister istemez. **Ayhan Bozfrat** ile **Taner Akyüz**, yanlış buldukları bir sanat (öykü) biçim ve felsefesini eleştirirlerken kargaşalığa yol açacak genellemelere gitmekten kaçınıyorlar. Sözelimi **Ayhan Bozfrat** şöyle diyor; «Eleştiriciler de, bu yapılanları sanki ilerici bir sanatın verileri olarak ele alıyor ve değerlendiriyor görmekteyiz. Sırasında eleştiricilerin de izleyecekleri ve denetecekleri düşün ortamına ışık tutmalarının sonucu olarak, hikâyeciler onlardan topluma açık ve gerçekçi bir yardım görmemektedirler.» (s. 180) Cümle biraz karışıkça ama yazarın ne demek istediği açık. Sözü, eleştirmenler yanılıyor, aldanıyor, sanatçının gerisinde kalıyorlar demeye getiriyor. Bunun böyle olmadığını; sağlam kuramsal ilkelere dayanan eleştirilerin yapıldığını, bu eleştiriler sonucu, yazarın işareti ettiği; «sanki ilerici bir sanatın verileri» gibi görünen bazı sanatsal faaliyetlerin gerçekte böyle olmadığını ortaya konduğunu anımsatmak kolay. Yeni şematikilerin- ki büyük bir bölümü TRT tarafından ödüllendirilmişlerdir- edebiyatımızın eleştiri ortamına çok tartışmalı bir biçimde geldikleri ortadadır. Örneğin, yazarın da belirttiği gibi: «Şimdiki ve geride kalan zaman karşısında bu süreç tanımaz sorumluluk, bir başka yönden de yöresel abartmacılıkla bütünleşiyor.» dediği olgu, Yansıma'nın 3. sayısındaki (Mart 1972) bir incelememizde belirtilmişti.

Selim İleri imzalı soruşturma yanıtını da **Tomris Uyar**'ın paralelinde bir geri çekilme içinde buldum. «Tümü kuru gürültüsü bol, kendisi yok bir hikâye başarısına işaret ediyor.» (s. 180) denirken; **Hasan Hüseyin**'in yalnız Yansıma'daki yanıtında değil, **Barış** gazetesinin edebiyat sayfasındaki yazılarında da belirttiği o ünlü «tezgâhlanma»nın işlediği; ama ters sonuç vererek bekleyenleri sevindirmediği geldi aklıma.

Çok ayrı görüşleri, çok değişik sanat felsefe ve beğenilerini bir araya getirmesine karşın, bu soruşturmadan çıkan genel sonuç bana göre şöyle: Çoğu yazarlarımız tarafından Türk öykücülüğü alanında önemli bir atılımın başlangıcı, varlığı kabul ediliyor. Karşı çıkışlar genellikle kentsoylu ticaret dünyasının şartlandırmaları, ödüllerin sağlıklı bir biçimde işlemeyişi üzerinde toplanıyor. **Necati Tosuner**, **Hasan Hüseyin**, **Bedrettin Cömert** ve benim gibi yazarların özellikle takıldıkları bir de «klikçilik» sorunu var. Ama sözünü ettiğim yazarlar bu sorunu burjuva ticaret dünyasının doğal bir sonucu gibi görmekte dirler gerçekte. Bu bakımdan günümüz Türk öykücülüğünün nerede olduğu sorusuna olumlu bir yanıt vermek mümkün gibi görünüyör bana.

Mutlu yollarda geliyor Türk öykücülüğü...

---

(1) Bu konuda kısa da olsa, daha önce de bir açıklamada bulunmuş-
tum. Bkz: «Öykücülüğümüz ve Bekir Yıldız,» Yansıma, S. 3, Mart 1972.

(2) Zühtü Bayar; «Yeni Okur Kuşağı», Varlık, S. 776, Mayıs 1972

(3) Tomris Uyar; «Hikâyede Yoğunluk», Yeni Dergi, S. 88 Ocak 1972
ve Leyla Erbil'in yanıtı: «İncelemenin Koşulları», Yeni Dergi, S. 89, Şu-
bat 1972.

zaharia stancu'nun ülkesinde

Büyük Moskova Otelinin merdivenlerinden aşağı inerken, çeşitli ülkelerin yazarları, ozanları ve romancıları ile karşılaşırıyordum. Bazıları ile daha önce tanışmıştıık. Bir bölüğünü ise salonlarda, asansörde, otelin lobisinde görmüşüüm. Göz âşınalığı vardı. Göz belleğim çok kuvvetli olduğı için Bayan Vera'nın tanıttığı ya da uzaktan gösterdiği kişileri, ikinci görüşte hemen anırımsıyordum. Bir kaç kez, otelin holünde Küba'nın ünlü ozanı **Nicolas Guillen** ile karşılaşmış beraber yemek yemiştik. Cezayirli romancı **Mevlüt Muammeri** ile bazı gezileri beraber yaptık. Gene cezayirli ozan **Kâtip Yasin**, Mısır'ın ünlü romancısı **Yusuf El Sibayi** ile kokteyl partilerde, otelde kısa sohbetlerde bulunuyorduk.

Zaharia Stancu ile tanışmamız böyle olmadı. Birgün Bayan Vera, oteldeki odamıza elinde bir mektup ile geldi. Sevinçten yerinde duramıyordu: «Size iyi bir haber, Romanya Yazarlar Birliğı Başkanı **Zaharia Stancu**'nun mektubunu getirdim. Bir Türk ozanının Moskova'da olduğunu öğrenmiş, sizleri ülkesine çağırıyor. Nasıl memnun olmadınız mı?»

Bayan Vera'nın sevinci, meğerse bizim adımıza imiş.

Nasıl memnun olmazdık? Yıllardır görmek istediğimiz bir ülke idi Romanya. Balkanların en ilgi çekici insanları yaşıyordu orada. Folkloru, edebiyatı başlı başına bir evren olan, **Panait Istrati**'nin yazdığı, Codin'i Mihail'i, Baraganın Devedikenleri'ni kitaplarda okudukça, oralara özlem duyduğum yılları anırımsadım.

Aradan onbeş gün geçti. Sovyetler Birliğinin eski ve yeni başkentlerini görmüş, Gürcistan ve Azerbaycan'ı gezmiştik. Kafkasya'ya Temmuz sıcakları inmişti. Orada bazı yazarlar serin yaylalarda dinleniyorlardı. Geldiğimizi öğrenen ozanlarla, romancılarla ertesi gün görüştüük. Çağdaş Türk Edebiyatının ünlülerini hep biliyorlardı. Onların yanı sıra daha az ünlüleri de ben anlattım kendilerine. Pek çok sorularını cevaplandırdım. Gezinin hızı bizi hayli yormuştu.

Hereket günü Pekin (kaldığımız ikinci otel)in önünde Bayan Vera ile buluştük. Arabamızı bekler buldük orada. (Yazarlar Birliğinin arabası tabii). Sabah serinliğı vardı Moskova'da. Bizi gezdiren arabanın genç şoförü, sabah uykusunu yarıda kesmiş, gülümsüyordu. Şoförle yarenliğı hep Bayan Vera aracılığı ile yapmıştıık. Bir ülkenin konuğı olup da, orada herkesle aracısız konuşamamak, dil bilmenin ne kadar yararlı olduğunu bir kez daha gösterdi bana.

Gümrük kasısında bağajlarımızı teslim ettik ve Bayan Vera'dan ayrıldık. Büyük salonda biraz bekledikten sonra, hoparlörle yolcular çağırılmaya başladı. Bükreş sözcüğü tekrarlanınca, aşağıda yanları açık, alan içi otobüslerine binerek, uçağımızın önüne geldik. Öbür yolcular gibi, giriş kartlarımızı gösterip uçağı yerleştik. Arkamızda ve yanımızdaki koltuklarda romence konuşan yolcular vardı. O cıvıl cıvıl romencenin yankısı, kullaklarımızı doldurmağı başlamıştı.

Tüy gibi yumuşak bir kalkış oldu. Yükseldik ve ak bulutların arasından hızla ilerlemeğı başladık. Uçsuz bucaksız ekili Ukrayna topraklarının üzerinden geçip gidiyorduk artık. Uçağın penceresinden, aşağıdaki ormanları, yeşil tarlaları, küçük şehirlerin kırmızı kiremitlerini seyrede seyrede epeyce gittik. Birden masmavi deniz başladı. Karadenizin bir ucundan, öbür

ucuna geçiyorduk. Biraz daha uçtukten sonra Romen topraklarında petrol kuyularını seçmeğe başladık. Yerdeki buharlaşmadan, aşağıda sıcak bir havanın çevreyi kapladığını anladık. On dakika sonra Bükreş hava alanına ineceğimiz duyuruldu. Bu arada eşim, yanımızda oturan Romanyalı bayanla sohbeti ilerletmişti.

Uçağımız yumuşak bir inişle alana kondu. Kapı açılınca, tahminimizden daha sıcak bir hava girdi içeri. Alanın betonu üzerinde sıcaklık, helezonlar çizerek tütüyordu. Gümrük polisinin önüne geldiğimiz zaman, ceketimi elime almıştım. Alandaki yakıcı güneşten kaçıp binanın gölgesine sığınmıştık. Gümrük polisi ile aramızda şöyle bir konuşma geçti:

«Romanyaya niçin geldiniz?»

«Çağrılı olarak geldik.»

«Kim çağırdı sizi?»

«Zaharia Stancu'nun çağrılısı olarak gelmiş bulunuyoruz.»

Stancu'nun Moskovada bana vermiş olduğu mektubu uzattım. Memur mektubu okur okumaz, hemen ayağa kalktı, turnikeyi açarak:

«Buyurun efendim, Romanyaya hoş geldiniz.»

Pasaport kontrolü, gümrük muayenesi sanki bir dakika içinde bitmişti. Bir yazarın adının, gümrük kapısındaki memura kadar etkili olduğunu ilk kez görüyordum.

Terminalin salonuna geçince, orada elinde bir çiçek buketi olan güzel bir bayan ile bir bayın, yolcuları teker teker incelediklerini, acaba bekle-diklerimiz hangisi der gibi bakındıklarını farkettk. Yanımızdaki Romanyalı bayan onlarla üç-dört sözcük konuşunca, bizi karşılamaya geldiklerini anladık. Artık Sosyalist Romanyadaki saatlerimiz başlamıştı. **Zaharia Stancu'** nun sekreteri Bayan Aida ile Türk asıllı Üniversite öğretim üyesi Nevzat Yusuf, bizi Yazarlar Birliğinin arabası ile Ambassador oteline getirdiler. Orada, şekersiz, buz gibi limon sularını içince, serinleyiverdik. Bükreşin içi daha sıcaktı. Otelin dokuzuncu katındaki dairemize çıktık. Odamıza demiyorum, çünkü bu bir daire idi. Oturma salonu ve yatak odasında, Avrupa otellerinin bütün konforu vardı. Telefon, radyo, televizyon, buz dolabı ve banyosunda daimi sıcak su. Bunlar başka bir ülkenin vatandaşına normal görünebilir. Sizler de, gayet doğal olarak bunlar olacak elbet diyebilirsiniz. Doğrusu ben ilk günlerde yadırgadım. Sonra sonra alıştım. Benim kişiliğimde bir Türk ozanına gösterilen konukseverlik örneği dedim ve üzerinde fazla durmadım.

Ertesi gün sabah saat onda Yazarlar Birliğinde **Zaharia Stancu** ile buluşacaktık. **Nevzat Yusuf** bizi otelden aldı. Yazarlar Birliği, bahçe içinde eski fakat bakımlı büyük bir bina. Gayet güzel döşenmiş. **Zaharia Stancu**, başkan yardımcısı ve dört genel sekreter ile birlikte bizi kapıda karşıladı. Büyük bir masanın çevresine oturduk. Bayan sekreterlerden birisi konuşmalarımızı not etti. Önce ben bazı sorular sordum:

«Fransada yayınlanmış bazı antolojilerde şiirlerinizi gördüm. Roman yazmanın yanısıra şiir yazmayı sürdürüyor musunuz?»

«Edebiyata şiirle girdim. Dört şiir kitabım var. Şimdilerde daha çok roman yazıyorum. Arada bir şiir de yazıyorum. Şiir benim ilk göz ağrım olduğu için, onu bırakamıyorum.»

«Vatandaşınız Panait Israti ile yazarlık konusunda birleştiğiniz noktalar var mı?»

«Aynı ülkenin yazarları olduğumuz için, eserlerimizde belki ortak yanlar vardır. Ama dünyaya bakışımızda epeyce farklar olduğunu sanıyorum. O hemen daima kötümserdir, bense iyimserim. Bundan dolayı, insanları seviş tarzımız başka başkadır. Yalnız birleştiğimiz bir nokta var. O da

kendi hayatını yazar, ben de yaşadığım olayların, tanıdığım insanların öykülerini anlatırım kitaplarımda.»

«Sizin Türkçeye (Ölümlü Oyun) adlı romanınız çevrilmiş bulunuyor. Sık sık Türklerden söz açıyorsunuz, Türklerle ilişkiniz çok mu oldu?»

«Benim hayatımın büyük bir bölümü Türklerle birlikte geçti. Bu bende sizlere karşı büyük bir sevginin doğmasına yol açtı. Bütün kitaplarımda Türk kahramanlar vardır. Onların geleneklerini, yaşayış tarzlarını, öfke ve kinlerini çok iyi bilirim. Olayları Dobruca'da geçen ve baş kişisi Türk olan bir romanım da vardır. Ortak bir tarihten, ortak bir yaşayıştan geliyoruz biz. Et tırnaktan ayrılır mı?»

«Telif ücretleri yönünden, kitaplarınızın geliri doyurucu oluyor mu? Milletvekili maaşınız olmasa, eserlerinizin geliri size yeter mi?»

«Romanyada telif ücretleri sorunu çözümlenmiştir. 350 sayfalık bir eserden 35-40 bin Ley kazanılır. (Türk parası ile aşağı yukarı 30 bin lira) Romanlarımın geliri, bir yazarı iyi yaşatacak bir düzeydedir. Bizde bütün telif ücretlerinin belli yüzdesi Yazarlar Birliğine kalır. Ayrıca devletten yardım görürüz. Bundan dolayı Yazarlar Birliğimizin bir bakanlık kadar bütçesi vardır.»

Stancu ile böyle konuşmamızı sürdürürken, bayan sekreterlerden biri, bir posta paketi ile içeri girdi. Paketin içinden iki cilt kitap çıkarıldı. **Şatra** adlı romanın (Türkçeye Çingenem adı ile çevrilip yayınlandı) İngilizcesiydi bu. **Stancu**, kitabın kapağını şöyle bir kaldırdı ve baktı, sonra kenara itti. Bu arada ben de **Susan Anadolu** adlı şiir kitabımı imzalayıp verdim. Bu kez **Stancu** bana bir soru yöneltti:

«Bu kitabınızdan ne kadar telif ücreti aldınız?»

«Türkiyede şire 2-3 dergi telif ödüyor. Onlar da belli bir satışı tutturmuş, daha çok abonelere yaslanan dergiler. Susan Anadolu, 1200 lira kadar telif ücreti getirdi bana. (Aslında Susan Anadolu'yu yayınlayan arkadaşım Fahir Onger bana dört yüz kitap vermişti. İki yüzünü sattım, iki yüzünü de dostlarıma imzalayıp verdim)»

«Şiir kitapları ve romanlar ne kadar basılıyor Türkiyede?»

«Şiir kitapları genellikle ikibin, romanlar dört ile onbin arası basılıyor. Çeviri kitaplar daha çok satıyor.»

«Romanyada da şiir kitapları az basılır. Ama beş - on bin satanlar vardır. Romanlar, isim yapmış yazarlara ait ise otuz ile altmış bin satılır. Birkaç yüzbin satan romanlarımız da az değildir. Edebiyat dergilerimizden otuz bin basılan da var. «**Romania Litératura** gibi. Tiraajı yedi-sekiz binden aşağı düşen edebiyat dergimiz yoktur bizim.»

«Türkiye Yazarlar Birliğinin ne kadar üyesi var?»

«Türk Edebiyatçılar Birliğinin iki yüz kadar, Pen kulübün 70-80 kadar üyesi var. Adından da anlaşılacağı gibi bu iki derneğe daha çok romancı, öykücü, ozan ve oyun yazarları katılmıştır. Ayrıca gazete yazarlarının kurmuş olduğu Gazeteciler Derneği vardır.»

«Siz Romanyaya ilk kez geldiğinizi söylediniz. Braşov ve Sibiu adlı şehirlerimizi görün, geleneklerimize, folklorumuza ait, oralarda çok örnekler göreceksiniz. Dağ şehirlerimizdir bunlar. Oralarda biraz dağ havası aldıktan, Mamaya'da dinlenirsiniz, denizinden yararlanırsınız. Bizim ülkemize bir kez gelen, sonra mutlaka birkaç kez daha gelir. Sizi eşinizle birlikte tekrar bekliyeceğiz.»

Stancu'ya teşekkür ettim. Türkiyeye beklediğimizi söyledim. Romenler genellikle zarif insanlar. **Zaharia Stancu**, bunun en iyi örneğini, kişiliği ile bize gösterdi.

erzu'un yumma'sı

İlk kitabı «Çuvalın Yanındaki Adam» (1969)'dan iki yıl sonra yayınladığı «Yumma» ile Nahit Eruz son yılların ilgi çeken hikâyecileri arasında anılmaktadır. Eruz'un yetiştiği çevre ile geçirdiği yaşama deneyleri, edindiği geniş ve çeşitli gözlem alanları bu yoldaki ciddi çalışmasına eklenince hikâyelerini giderek gelişen, umut verici bir düzeye götürmektedir.

Onun hikâyelerini son yıllarda hikâyemizde yenilik adına yapılan, anlatım ve kuruluşdaki değişiklikler, «imgenin vurucu gücünden yararlanma», ince ve kadınsı duyarlıklar arasında göremeyiz. Eruz'un hikâyeleri, genellikle hikâyemizin toplumsal - gerçekçi diyebileceğimiz, olaya ve kişilere yaslanan, açık, yalın ve gelenekleşmiş çizgisi üzerinde ilerlemektedir. Bu bakımdan günlük ve kolay başarılarından çok, sürekli, sabırlı bir çalışmaya dayanmaktadır.

Nahit Eruz'un ikinci kitabı Yumma'da(*), on bir hikâye bulunmaktadır. Bunlar çoğunlukla değişik yurt köşelerimizin yaşamından, kişilerinden kesitler yansıtmaktadır. Hepsinde yaşanmış gerçekler, gözlemler yer almaktadır. Kısaca özetliyalım.

İlk hikâye Aşdato'da, Edirne'nin bir kenar içkiveine devam eden, parasız şarap içmeye alışkın bir tipin -jilet Necdet- davranışları, oldukça insancı bir gerçeklikle saptanıyor.

Kitaba ad veren ikinci hikâyede ise, bir ağustos sıcaklığında uğradığı, kimsenin bir karış toprağı olmıyan Harran ovasında yirmi beş evlik bir köyü, ille'yi tanıtıyor. Burada Türkçe bilen birkaç kişiden biri Yumma. Onun yoksul yaşamında biricik mutluluğı bir keçiyeye sahip olmak, bir de konuklarına onun yoğurdundan yaptığı ayranı içirmek oluyor. Röportaj havası içinde, oldukça dokunaklı bir anlatım taşıyor.

Aladağ'da bir orman bekçisinin, oralara gelen bir araştırma grubunda görevli kadınla ilişkisini etkili bir biçimde işleyen «Orman Bekçisi» kitabın kolay unutulmaz bir hikâyesi. Yaşanmış bir olayı oldukça ustalıkla, gerçekçi bir anlatım bütünlüğü ile iletiyor.

«Mehmet Efendi» adlı hikâyede, çevremizde benzerlerine çok rastladığımız kimsesiz, yoksul, ezilen bir kişiyi tanıyoruz. «Yatıp kalktığı, yerlerini silip süpürdüğü, defterlerini, dosyalarını, çayını kahvesini götürüp getirdiği» bir daire hizmetlisi. Tüm duygularını yitirip tüketmiş, makinalaşmış bir yaratık. Cumartesileri Zeytinburnundaki kardeşime gidiyorum diye Yüksek-kaldırımdaki genelevlerden bir kadının odasına gittiği ölümünden sonra anlaşılır. İnce, duygulu, yoğun bir insan ilgisi taşıyor.

Yağmurlu bir İstanbul gününden duygusal izlenimler, görüntüler çizen «Sevmiyorum Yağmuru»nun, gerçekle düş karışımı, öykü ile söyleşi arasındaki bir düzyazı durumu ile ötekilerden ayrılan bir havası var.

Toplum katları arasındaki çelişkinin ortaya çıkardığı ya da bir bunaltıma sürüklediği kişiler ve yaşantılardan değişik saptamalar, öteki hikâyelerde de geniş yer tutuyor. «İki Dünya»da, geçim sıkıntısından bunalan ama

(*) Yumma: Papirüs yayınları, İstanbul 1971, 112 Sf. 10 lira.

kötü yola sapmamakta direnen bir küçük memurun aklını oynatışını; «Bozük Adam»da ise alkolik bir polis görevlisi hakkında yapılan soruşturmayı, onu bu noktaya getiren nedenlerin açıklanışı ile buluyoruz. «Deli» de, film çevirdiğini sanan bir hayal hastasını, «Düşük»te Trakya'nın küçük bir bucağındaki bir içkievinde rastlanan, köylülerin toplum dışına ittikleri, aşağıladıkları bir başka kişiyi, -Ömer'i- tanıyoruz.

«Gecenin Kokusu» ile «Şeki» ise, Güneydoğu Anadolu yaşamından alınmış iki hikâyeye. İlkinde Suriye sınırında tren geçen Çobanbey köyünde Kör Rıza, hayvan sevkiyatında tüccarların güvendiği bir adam. Sekiz yüz koyunun köye geldiği bir akşam üzer isürü, Kör Rıza'nın çabasına karşın zaptedilemiyerek köye dağılır. Karanlıkta dağılan koyunları köylüler kesip çevre köylere etini, derisini taşmağa koyulur, kavurma kokusu her yanı sarar. Sınır boylarında bir köyümüzün geçimini, yaşamını olaya yaslanan bir hikâyeye çerçevesine tam bir gerçekçilikle gözler önüne seriyor.

«Şeki ise, gene güneydoğu sınırboylarında on beş evlik bir köyden yoksul, garip, ilkel bir kişinin yaşamına çevrilmiş bir gözlem. Kaba, hoyrat görünüşü içinde insancıl bir yürek taşır şeki. Biraz para edinince evlenmek için bir iş, bir de küçük ev edinir.

Nahit Eruz'un yukarıda özetlemeğe çalıştığımız hikâyelerinde yurdumuzun değişik kesimlerinden derlediği çeşitli yaşantıları gerçekçi bir yöntemle saptadığı görülmektedir. Bu durumuyla çok dikkatli bir yaşam gözlemcisi olan Nahit Eruz, düzgün, tutarlı, açık anlatımıyla hikâyecilerimiz arasında kendine bir yer açmaktadır. İşini ciddiye alan çalışması, onun hikâyeciliğine bağladığımız umudu güçlendiriyor.

TÜSTAV

YANSIMA'nın 1. 2. 3. 4. 5. sayıları 4. L. pul karşılığı gönderilir.

BİZE GELEN YAYINLAR

- Ağlasun Aşfağı, şiirler, **hasan hüseyin**, doğan y. 210 sf. 15 L.
- Define, roman, **talip apaydın**, remzi kit., 390 sf. 15 L.
- Bozkırda Günler, köy notları, 2. bas. **talip apaydın**, Varlık y. 150 sf. 8 L.
- Yarın İçin-Selam Olsun, hikâyeler 2. bas.**metin ilkin**, Yücel y. 165 sf. 10 L.
- Hayatımız Üstüne Şiirler, **nihat bahram**, yücel y. 82 sayf. 6 L.
- İş Dönüşü, hikayeler, **fethi savaşçı**, yeditepe y. 100 sf. 7,5 L.
- Çıkınımda Anadolu, şiirler, **arif coşkun**, yeditepe y. 86 sf. 7,5 L.
- Prangalı Özlem, şiirler, **orhan çekiç**, kendi y. 86 sf. 5 L.
- Paris Düşerken, roman 2. c. 2. bs. **ilya ehrenburg**, yücel y. 440 sf. 20 L.
- Taşlandııkça Büyüyen, şiirler, **adil gülvahapoğlu**, memleket y. 64 sf. 6 L.
- Boran, roman, **tahati ahtanov**, yar y. 292. sf. 15 L.
- Dişi, roman **gore vidal**, adam. y. haziran 1972 212 sf. 15 L.

hasta toplum, hasta insan

Yazımın adına bakıp da, *Erich Fromm*'ün incelemesinden söz edeceğimi sanmayınız. Ben, toplum ve bireyler olarak hastalığımızın yansımalarına değineceğim kısaca...

29 Nisan 1972 günü, yalnız bir gazetenin birinci sayfasında, büyük puntolarla aşağıdaki dört haber yayımlandı.

1. Haber; «İNTİKAM: Acılı baba, oğlunun katilini hâkimlerin gözü önünde öldürdü». Olayın başlangıcı hayvan otlatma meselesinden çıkmış.

2. Haber; «Öfkeli kadın eve sarhoş gelen kocasını vurdu». Kadın karakola götürülürken, «Yapmamalıydım... Öldürmemeliydim onu... İki çocuk ortada kaldı...» diye mırıldanıyormuş kendi kendisine.

3. Haber; «Çalışma Bakanı da şikâyet ediyor. UZUNER: Rüşvetin önüne geçilemedi». Çalışma Bakanı Ali Rıza Uzuner'in, rüşvet ve suistimal hastalığının bugüne değin kökünün kazınamayışından yakındığı anlatılıyordu manşetin altında uzun uzun.

4. Haber; «İzmirde milyonluk arsa sahtekârlığı meydana çıkarıldı». Sorumluların bir kısmı hakkında savcılığa gıyabi tevkif kararı alınan olay uzun uzun anlatılmakta başlığın altında.

Yalnız günlük gazetelerimizin birinin, birinci sayfasındaki bir günlük haber başlıkları yukarıdaki alıntılar. Her sabah, hepimiz, bu denli korkunç haberlerle karşılaşyoruz. Sonra iş yerimize gidiyoruz. Oralarda da birçok davranış bozuklukları ve olaylara tanık oluyoruz. Akşamları evimize döndüğümüzde de karşılaştığımız güçlükler, üzüntüler oluyor. Komşularımızın, konuklarımızın da küçük bir meseleyi büyüterek, için için kendilerini yediklerini görüyoruz.

Böyle bir ortamda, sağlıklı olduğumuz savında bulunmak ise, zaten sağlığımızın bozulmuş olduğunun işaretidir. *Jean Guilton* ne diyordu: «Sihhatli adam, hasta olduğunun farkında olmayan bir hasta'dır.» (Düşünme Sanatı)

Sınıfta kaldığı için intihar eden öğrenci; öğrencisini özel yeteneği ve yönsemeleri dışına zorlayan öğretmen; para ile satmaya kalktığı kızına işkence edip (kızı razı olmadığı için), Kore madalyasını takarak yargı karşısına çıkan baba; doğurduğu çocuğunu sokağa bırakıp kaçan ana; avlusuna çamaşır serdiği için komşusunu vuran adam; karısını güney ülkelerine kiralamaya götüren koca; sürüden bir koyunu kaybettiği için, köyün çobanı olan oğlunu, döve döve öldüren baba; sosyal statüsü ve gelir durumu yüksek olduğu halde baz-morfin kaçakçılığı yapan kişi ve daha saymakla bitmeyen nice nice olaylar...

Ne bu olayların kahramanlarına sağlıklı kişiler diyebiliriz, ne de böyle olaylar örgüsü ile örülmüş, sarılmış topluma...

Her gün, hepimiz, yavaş yavaş ve beden sağlığımızı yitirmekteyiz. Bu durumun belirtilerini, yansımalarını, yalnız okumak, görmek değil, yaşamaktayız da...

Nedenler: Alt yapı ve üst yapı kurumlarındadır.

Temel ihtiyaçları doyurulmamış bireyler; sosyal güvenlikte yoksun bir kitle; geçim sıkıntısı içinde çirpınan kişiler; işsizlik; pahalılık dalgalarının şaşırttığı toplum hızla davranış bozukluklarına sürüklenmektedir...

Sonuç: Hasta bir toplum ve hasta insanlar...

epik tiyatro ve almanya defteri

Duyguları ön düzeyde tutan Aristoteles'çi tiyatro anlayışına bir tepki olarak geliştirilen; toplu yaşamının yol açtığı sorunlara, çağdaş düşünce- nin ışığı altında yaklaşarak; onları kendi zıtlıkları içerisinde yakalayıp sade ve anlaşılır bir biçimde yansıtmayı amaçlayan «Epik Tiyatro» anlayışı, tiyatroya belirli bir görev yükler: Geri halk kitlelerini eğitme ve bilinçlendirme. Tiyatroya böylesi bir görevin yüklenmesine neden olan etken, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik ilişkilerin belirlediği çağımızın temel gerçekliği- dir. Nedir bu gerçeklik? Bu gerçeklik, insanlık tarihinin başlangıcında doğa karşısında bağımsızlaşmak için, insanın uzun bir mücadele süreci elde ettiği bireysel özgürlüğünü, toplumsal özgürlükle birleştirerek somutlaştırma çabasıdır. Böyle bir dönemde değişimi hızlandırıcı bir niteliğe sahip ve gelişenden yana olan bir sanat anlayışından başkaca kalıcı bir sanat anlayışı düşünülemez. İşte böylesi bir sanat anlayışının sanat uğraşılarının bir kesimini kucaklayan tiyatroya uygulanmasının sonucu olan çağdaş tiyatro anlayışına göre (epik anlayış) toplum biçimlerinin eriştiği bugünkü düzeyde tiyatro, eskisi gibi «seyircinin önüne salt artistik, yani estetik ve alabildiğine duyguculukla dolu bir etki yaratmakla yetinmemeli) temelden gerçek ve toplumsal ve politik ilişkileri göz önüne sererek; halkı uyarıcı bir değere kavuşmalı, giderek gücü ölçüsünde, tarihin akışına el atmaya çalışmalıdır.»(1) Bugün için çoklarınca paylaşılan bu anlayışın babası olan Brecht, tiyatronun bu yeni görevini şöyle dile getirir:

«Tiyatromuz anlama heyecanını kıskırtmalı, gerçekleri değiştirmenin kıvancını duyurmalıdır insanlara. (...) Tiyatromuzda arayıncıların, bulucuların duydukları bütün sevinç ve mutluluğu, kurtarıncıların duyduğu yüce başarıyı duymaları öğretilmeli seyircilere.»(2)

Toplum yaşamından kopuk bireylerin dramlarını sergileyen, toplumsal aksaklıkların bir ürünü olan bireysel bunalımların nedenlerini bireyin kendisinde arayan, hastalıklı tiyatro anlayışı yerine önerilen ve sosyo ekonomik sorunlarla beslenmiş, yeni tiyatro anlayışı böylece toplumun zinde güçlerinin yanında yer alır. Toplumsal aksaklıkların düzeltilmesinin kitlelerin kendi ellerinde olduğunu kitlelere duyurmağa çalışır. Bunun içinde sorunların gerçekliklerini belirlemek için geçmişe, tarihe doğru uzanarak olguları bir süreç içerisinde verir.

Bizde Epik Tiyatro anlayışı, ilkin epik tiyatro anlayışının özüne aykırı bir biçimde; tüketici batı toplumlarının sorunlarına ışık tutan batılı yazarların bu alanda vermiş oldukları eserlerin sergilenmesiyle seyircilere geldi. Leylâ Erbil epik tiyatro-gişe tiyatroculuğu ilişkilerini değerlendirdiği «Insancıl

Piyasa Oyunları» başlıklı yazısında şöyle diyordu: «Epik tiyatro biçimi B. Brecht'çe aymamış halk kitlelerini eğitme, bilinçlendirme aracı olarak ele alınmıştı. Ne var ki, bu Brecht'in aymamış kitleleri, bizimkinden apayrı tarihi, ekonomik ve ekinşel (kültürel oluşumdan geçmiş bir toplumdur. (...)) Bu bakımdan Brecht'in oyunlarını onlardan toplum adına yarar umarak Türk sahnelerine çıkarılanların niyetlerinde ticaret ve kahramanlık tutkuları dışında önden bir yan aramak boşuna olur.»(3) Böylesi bir yoz tutum, epik tiyatro yaygarası altında ulusal tiyatroculuğumuzun hançerlenmesine onun bir çık-maza (yapay da olsa) sürüklenmesine yol açıyordu. Oysa sorun açıldı ve çö-züm yolu belliydi.»... Tüm sorun yurdumuzda Tiyatroyu Halk Sanatı yapabil-mekteydi.»(4)

Bu nasıl olacaktı?

Bu yaşamını oyunlaştırmakta seçkin bir ustalığa sahip olan ulusumuzun geleneksel oyunlarındaki sosyal çevreye uyma esnekliklerinin, toplumsal sorunların dile getirilmesinde ve seyircinin etkilenmesinde önemli bir işlevi olan söyleyiş biçimlerinin epik tiyatro anlayışı ışığı altında değerlendirilip güncel sorunlara uygulanarak yeni yeni bireşimlerde aşılmasıyla sağlanacaktı. Bu alanda ilk adım Keşanlı Ali Destanı'ydı. Türk tiyatrosunda ilk epik örnek olarak alkışlanan bu oyun gerçekte yersel motiflerle yüklü bir oyundu. Ancak eylem yönünden ayakları yerden kesik olan bu oyunu epik bir örnekten çok bir özenti olarak niteleyebiliriz. Hayatın zıtlıklarıyla bir bütün olarak ele alınması ve eylemin toplumla ilişkili bir biçimde verilmesi esaslarına dayanan epik tiyatroya ilk örnek bizde Asiyeye Nasıl Kurtulur'dur. Oynadığı dönemde toplumsal sorunları dile getirmesi açısından epik, ancak onların çözümlenmesi için getirdiği yol açısından ise tutucu bir oyun olarak nitelendirilen bu oyunda öze çözüm arasındaki çelişki aslında kendi sosyal gerçekliğimizin belirlediği bir çelişkiydi. Oyunun başlangıcından sonuna değin sergilediği toplumsal sorunlarla seyirciyi bileyen Öngören, eğer oyunu seyircinin boşalmasına yol açacak bir biçimde bitirmiş olsaydı olsa olsa seyirciye iyi bir oyun seyrettirmiş olacaktı. Oysa tersi bir çözümlenmeyle seyirciyi dolgun bir biçimde evine göndermekle onların kendilerine yeni bir boşalma alanı aramalarına yol açıyordu. Böylece olumlu saptama ile sonuç arasındaki çelişki epik tiyatro anlayışının en temel ilkesi olan «seyircinin gerçekleri değiştirme anlayışının geliştirilmesi» ilkesiyle bağdaşabiliyordu. Öngören bu başarısını son oyunu **Almanya Defteri**'nde de başarıyla sürdürüyor.

Almanya Defteri, uzun bir zaman parçası üzerinde toplumsal bünyede olagelen değişimlere yabancı kalmış bir orta-tabaka insanının yaşamı açısından bir sınıfın sosyal gerçekliğinin saptandığı, içerisinde bulunduğu yönserimine kurulmuş (Tıpkı Brecht'in Carrar Ananın Silâhları'nda olduğu gibi): Ya limin değerlendirildiği bir oyun. Yapıt orta-tabakanın tarihsel gerçekliği üzere serbest rekabet koşulları altında sermaye sahibi olup burjuvalaşmak, ya da eldeki küçük üretim araçlarını da kaybederek işçileşmek. Öngören'in yapıtında bu zıtlık başarılı bir biçimde ortaya konmakta ve yargılanmaktadır. Oyunun iki temel tipi -Recep usta ve Kâzım- aynı tabakadan, orta-tabakadan gelmektedir. Buna karşılık bunların ekonomik ve sosyal yaşamları farklı gelişim yörüngesi izlemekte, birisi zenginleşirken diğeri ise gittikçe yoksullaşmaktadır. Bu eşsizmde gittikçe yoksullaşan Recep usta, orta-tabakanın geç kalmış, tarihin dönen çarkının dışı olamamış tipini; Kâzım ise sosyal gelişimin doğrultusunu saptamış ve bu gelişime uygun bir tavır takınmasını becermiş tipini canlandırmaktadır. Toplumun sosyo-ekonomik çehresinde olan tüm değişimler orta-tabakanın bu iki tarihsel tipinin birbirinden uzaklaştırır-

ken, Recep ustanın «Kâzımlaşmak» -burjuvalaşmak- tutkusunu daha bir pekiştirir. İşçileşmekten ürken Recep usta bu özlemini oyun süresince sergiler. Esnaf olarak dünyaya geldiğini ve esnaf olarak öleceğini tekrarlayarak orta-tabakanın tarihsel korkusunu dile getirir. Bu korku ona her şeyi yaptırabilecek kudrettedir. Okumak istemeyen oğlunu döverken kullandığı sözler, Almanya'ya amelelik için gidecek oğlunun beşbin lira rüşvet vermek zorunda kalması karşısında düşündüğü şeyler onun bu sosyal gelişimin dışında kalmışlıktan ileri gelen korkusunu dile getirir. «El okur amele olmamak için, benim çocuklarım da amele olmak için can atar.» ve «Her şeyi düşünürdüm de bir gün amelelik için rüşvet verileceğini düşünemezdim.»

Toplum sürekli bir değişim içerisinde dir oysa. Eski olan her ilişki yıkılmakta yerini yeni yeni ilişkilere terketmektedir. Bu hızlı dönüşüm karşısında hâlâ içinde bulunduğu durumu değerlendiremeyen Recep ustanın, evinden, atölyesinden sonra elinden çıkarmak zorunda kaldığı gecekondusundan kira evine geçerken içinde taşıdığı aynı tutku, karısının gerçekçiliğiyle tuzla buz edilir. Yapıtın son sahnesinde karı-koca arasında geçen konuşmada ise yeneden ufaktan ufaktan başlayarak Kâzımlaşabileceğini söyleyen Recep ustaya karısının söylediği sözler bir sosyal sınıfın tarihsel gerçekliğidir aslında:

«— Nasıl Recep usta. Satacak neyin kaldı? Kefen paramız bile yok.»

Öngören, böylece usta bir çözümlenmeyle yapıtı sona erdirirken bir gerçeği de dile getiriyordu: Orta-tabakanın Kâzımlaşma olanaklarının yok olduğunu, onun gelişim grafiğinin işçileşmeğe doğru yöneldiğini.

Böylesi başarılı bir uygulama sahnede dile getirilir, elle tutulabilecek bir somutluğu kavuşturulurken en az yazar kadar bundan payı olan oyuncularını unutmamak gerek. Aslında kollektif tasarımların en üst düzeye eriştiği tiyatrodaki bunun aksini iddia etmek de olanaksız galiba.

TÜSTAV

- (1) Erwin Piscator, Politik Tiyatro, Yeditepe, Sayı: 189, Sayfa: 10
- (2) Ernest Fischer'in Brecht'ten yaptığı alıntı, Sanatın Gerekliliği, Sayfa: 8
- (3) Leylâ Erbil, İnsancıl Piyasa Oyunları, Yeni Dergi, Sayı: 15, Sayfa: 495
- (4) Cahit Atay, Türk Tiyatrosu Üzerine Soruşturma başlıklı soruşturmaya verdiği yanıt, Yeni Dergi, Sayı: 10, Sayfa: 39

okurlarla

Geçen sayıda sonuçlandırdığımız: *GÜNÜMÜZ TÜRK HİKÂYESİ ÖZEL SAYISI*» geniş yankılar uyandırdı. Biz, bu yankıların daha çok *Türk Hikâyeciliği Üstüne* yoğunlaşmasını beklerken; dikkatlerin, bu çabamızın üstünde toplandığını gördük. Çoklukla özel konuşmalarda bize duyurulan bir nokta şu: *Yansım* dergisinin genel görüşünü belirtecek *Türk Hikâyeciliği Üstüne* bir inceleme yazısının, neden bulunmadığı. Bu konu elbetde önemli bir mesele. Ancak, biz bu özel sayıyı gündeme alırken üstünde durduğumuz ve uygulamaya çalıştığımız öncelikli çaba: «*Günümüz Türk hikâyesinden yetkin ve diri örnekler vermek, yığınların tarihsel serüvenini hikâye yoluyla yansıtmak*» dı. Salt bununla da yetinmeyip: *Türk Hikâyeciliği Üstüne Düşünceler*» başlıklı bir soruşturmayı «*hiç bir ayırım yapmadan*» yayınlayacağımızı, *Yansım*'nın 5. sayısında duyurmuştuk.

Yine, genellikle özel konuşmalarda üstünde durulan bir nokta daha var: Ortada bir çalışma dururken yayınlanan hikâyelere ya da hikâyeciliğimiz üstüne görüşleri yansıtan düzyazılara eğilmek, bunları incelemek, değerlendirmek varken; özel sayıda hikâyesi bulunmayan isimleri sayarak çabamıza yanlış taraftan yanaşmak. Duyurumuzu geniş kapsamlı bir çalışma içinde yönettiren ilişki kurduğumuz hikâyecilerin bir kısmı; tamamlanmış hikâyelerinin bulunmadığını gerekçe göstererek, bu sayıya katılamayacaklarını söyledi ya da yazdılar. Öteki bir kesiti de sessizliği sürdürmüştü. *Bu bir seçim işi, kısaca yazarın özgürlüğüydü*; buna saygı göstermekte bize düşen bir görev. Adreslerini bulamadığımız bir kaç hikâyeciden de sonradan sitemli mektuplar aldık. Oysa *Yansım* dergisinin 4. ve 5. sayılarında bu konudaki hazırlığımızı tarafsız bir açıklamayla duyurmuştuk. Bu duyurumuzu yeterli görmeyip de, katılmayan yazarların *seçme özgürlükleri* kendilerini ilgilendiren bir sorundur.

Bu arada üstünde durulması gereken eleştiri: *Türk Hikâyeciliği Üstüne YANSIMA*'nın görüşünü belirten inceleme yazısı, konulu sav. Bu görüşü *Yansım* dergisinin görüşü olarak değil, her hangi bir yazar arkadaşın görüşü olarak yapmamız mümkün. Çünkü dergi adına yapılacak böyle bir inceleme *Yansım*'nın tarafsızlık ilkesini sarsacaktır ki, bu da yararsız bir polemigi birlikte getirecektir. Bütün bunlar bir yana, özel sayıda *İ. Z. Eyüboğlu*'nun bu konuyu ayrıntılarıyla içeren bir incelemesini de yayınlamıştık. Bu bağlamla; *Yansım*'yı her türlü kısır çekişmelerin üstünde tutarak, *Yansım* adına yapılacak böyle bir incelemeyi gereksiz görüyoruz. Ancak, bu konudaki yazıları önümüzdeki sayılarda yayınlamaya çalışacağız. Bu çalışmalar da *Yansım* dergisini, değil, kendi yazarını bağlayacaktır. Nitekim arkadaşımız *Zühtü Bayar*, «*Türk Hikâyeciliği Üstüne Düşünceler*» de verilen yanıtları içeren bir yazı hazırladı, bunu yayınlıyoruz. Bu konuda ya da yayınlanan hikâyeler üstüne yapılacak incelemeleri de yayınlayacağız.

1971 Temmuz'unda Sovyet Yazarlar Birliğinin 4. Kongresine çağrılı konuk olarak katılan Ö. F. Toprak, orada ünlü yazarlarla tanıştı. İzlenimlerini bir seriyazı olarak hazırlayan yazarın bu sayıdaki konuşması Romanya Yazarlar Birliği Başkanı ünlü romancı Zaharia Stancu ile ilişkin.

Özel Hikâye sayısı için gönderilen, ancak, elimize geç ulaşan hikâyeleri, elimize geçiş sırasıyla değerlendireceğiz. *Yansım*'nın mayıs sayısında, *Ergün Sarı* imzasıyla -posta ile gelen- bir inceleme yayınlamıştık. Öğrenci olan bu arkadaşın bu sayıda *Epik Tiyatro ve Almanya Defteri* konulu bir yazısını *Mehmet Ergün* imzasıyla yayınlıyoruz. Bundan böyle bu imzayı kullanacak olan yazar arkadaşın, çalışmalarını önümüzdeki sayılarda da izleyecek okurlarımız.

Bir ay sonra yeniden buluşma umuduyla, sevgi ve saygıyla.

Yansım